

Diccionari d'astronomia de posició

---

català – castellà – anglès – francès

Marc Figueras

© 2010 Marc Figueras
Alguns drets reservats
ISBN: 978-1-4475-1851-8

*Font de la imatge de portada: Wikimedia Commons, sota llicència CC-BY-SA.
Autor: usuari «Rama».*

Primera versió: març de 2010

Publicat sota demanda per www.lulu.com.

Aquesta obra està subjecta a una llicència Reconeixement-Compartir Igual 3.0 Espanya de Creative Commons. Per veure'n una còpia, visitem <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/es/>.

Índex

Introducció	1
Diccionari	7
Índex castellà – català	79
Índex anglès – català	87
Índex francès – català	95
Bibliografia	106

Introducció

AQUEST diccionari d'astronomia de posició va sorgir a partir d'un projecte de traducció dins el màster de traducció científicotècnica organitzat per la Universitat Pompeu Fabra: la traducció al català i al castellà d'un article en anglès destinat al catàleg de l'exposició «Mediterraneum. L'esplendor de la Mediterrània Medieval» organitzada dins el programa del Fòrum 2004 de Barcelona (KING, 2004b). El text és un breu sumari sobre instrumentació astronòmica islàmica medieval, i durant el procés de traducció es va fer evident la manca d'una referència terminològica en castellà i, especialment, en català en aquest camp. Certament existeixen diversos diccionaris d'astronomia general (RIDPATH, 1999; MILTON, 2001; CONSEIL INTERNATIONAL DE LA LANGUE FRANÇAISE, 1980), però pocs inclouen termes d'astronomia grega i medieval, que actualment ja només s'utilitzen dins la història de l'astronomia.

El recull està centrat en la terminologia d'astronomia de posició, especialment de l'antiguitat i medieval. Per això apareixen molts termes relacionats amb el sistema geocèntric de Ptolemeu i les variacions diverses realitzades per astrònoms medievals, especialment de llengua àrab, així com força termes d'instrumentació astronòmica antiga. Per posar un límit a l'abast del diccionari, gairebé no s'ha inclòs cap terme astro-

nòmic que fes referència a instruments o observacions posteriors a la invenció del telescopi, cosa que ens hagués dut a un volum massa gran i fora dels objectius inicials; només s'han afegit alguns conceptes d'astronomia telescòpica que ens han semblat adequats per qüestió de completesa. En aquest sentit, cal remarcar que les definicions de diversos conceptes s'han fet d'acord amb els conceptes de l'astronomia posicional pretelescòpica i, per tant, no corresponen a les definicions actuals (un exemple evident en seria la definició de *planeta*).

El diccionari conté 349 denominacions en català, més 20 en altres idiomes que s'utilitzen gairebé sempre sense traducció (quinze en llatí, dues en àrab, una en persa, una en egipci i una en alemany). Les denominacions en català incorporen sempre les traduccions al castellà, anglès i francès, i en tots els casos es presenten amb una breu definició, necessària per a la comprensió del concepte. Les denominacions sinònimes es relacionen mútuament i la definició apareix només en el que es considera preferent. Cal dir que no hem inclòs cap concepte relacionat amb l'astronomia posicional hindú, que també té una rica tradició, ja que les denominacions s'utilitzen sempre sense traducció, normalment en sànscrit i convenientment transcrits. D'altra banda, hem cregut oportú incloure unes poques figures que ajuden a la comprensió d'algunes definicions; totes aquestes figures estan recollides al final del diccionari.

L'alfabetització s'ha realitzat de forma contínua, és a dir, *any de trapàs* apareix abans que *any draconític*. Les col·locacions s'han alfabetitzat sempre pel primer terme, així el terme *coordenades equatorials* s'ha de buscar per *coordenades* i no per *equatorial*. Els epònims s'han alfabetitzat també pel primer terme, així *parell de Tusi* s'ha de buscar per *parell* i no per *Tusi*.

A l'hora d'elaborar el diccionari, s'ha fet evident que la terminologia en aquest camp es pot separar en dos blocs clarament diferenciats. D'una banda tenim termes clàssics que han mantingut la seva vigència i són lèxic corrent dels físics i astrònoms avui en dia; aquests termes no presenten grans problemes de traducció i es troben fàcilment en enciclopèdies i fins i tot en diccionaris generals. De l'altra banda ens trobem amb molts termes que han caigut en desús i només els utilitzen els especialistes en història de l'astronomia antiga i medieval. Això fa que molts d'aquests termes s'utilitzin només en la seva versió original (normalment grega, llatina o àrab) o bé en anglès (llengua en què es realitzen la majoria de publicacions especialitzades). En altres idiomes aquests termes tenen sovint més d'una versió, cap d'elles consolidada de forma definitiva. Sempre que el terme existeix en català hem optat

per introduir-lo al diccionari, ja fos com a terme preferent o com a terme secundari, però sempre donant la versió grega, llatina o àrab que es pot trobar també sovint en els textos.

Per acabar, voldria agrair a en Josep Chabàs l'ajuda prestada en l'elaboració d'aquest diccionari, especialment pel que fa a la recerca bibliogràfica sobre astronomia medieval i islàmica.

Barcelona, febrer de 2011

Llista d'abreviacions

- m. substantiu masculí
- f. substantiu femení
- pl. plural
- adj. adjectiu

- sin. sinònim

- v. vegeu

- ES castellà
- EN anglès
- FR francès

- al. denominació alemanya
- àr. denominació àrab
- eg. denominació egípcia
- gr. denominació grega
- ll. denominació llatina
- per. denominació persa

Diccionari d'astronomia de posició

A

aberració anual f.

[ES] *aberración anual*
[EN] *annual aberration*
[FR] *aberration annuelle*

Aberració estel·lar provocada pel moviment anual de la Terra al voltant del Sol. El seu valor màxim és de 20,49''.

aberració astronòmica f.

[ES] *aberración astronómica*
[FR] *astronomical aberration*

[FR] *aberration astronomique*

v. aberració estel·lar

aberració diürna f.

[ES] *aberración diurna*
[EN] *diurnal aberration*
[FR] *aberration diurne*

Aberració estel·lar provocada pel moviment diari de la Terra al voltant del seu eix. El seu valor màxim és de 0,32''.

aberració estel·lar f.

sin. aberració astronòmica
 [ES] *aberración estelar*
 [EN] *stellar aberration*
 [FR] *aberration stellaire*

Desplaçament de la posició aparent d'un estel sobre la volta celeste a causa del moviment de la Terra.

acrònic -a adj.

[ES] *acrónico -a*
 [EN] *acronical*
 [FR] *acronique*

S'aplica a l'ortus o a l'ocàs d'un cos celeste que es produeix al mateix temps que l'ocàs del Sol o bé immediatament després.

afeli m.

[ES] *afelio*
 [EN] *aphelion*
 [FR] *aphélie*

Punt de l'òrbita d'un cos celeste en què aquest està més allunyat del Sol (v. fig. 3).

alidada f.

sin. dioptra d'Arquimedes
 [ES] *alidada*
 [EN] *alidade*
 [FR] *alidade*

Regle amb una pínula a cada extrem que serveix per definir alineacions i dirigir la visual. Acostuma a ser present al dors dels astrolabis.

Almagest m.

[ES] *Almagesto*
 [EN] *Almagest*
 [FR] *Almagest*

Tractat d'astronomia escrit per Ptolemeu d'Alexandria (c. 100 – c. 170) cap al 150 d.C. que recull tot el coneixement astronòmic de l'antiguitat i ofereix la versió més elaborada i precisa fins al moment de la teoria geocèntrica (gr. *μεγάλη σύνταξις* 'gran composició', o *μαθηματική σύνταξις* 'composició matemàtica').

almanac m.

[ES] *almanaque*
 [EN] *almanac*
 [FR] *almanach*

Calendari acompanyat de dades astronòmiques o pronòstics meteorològics i dates de les festes i les fires.

almucantarat m.

[ES] *almicantarat*
 [EN] *almucantar*
 [FR] *almicantarat*

Cercle menor de l'esfera celeste paral·lel a l'horitzó.

alquible m.

[ES] *alquibla*

[EN] *qibla*

qiblah

[FR] *qibla*

kibla

Direcció vers la Meca.

altura f.

[ES] *altura*

[EN] *altitude*

[FR] *hauteur*

Distància angular d'un objecte celeste respecte a l'horitzó de l'observador. S'acostuma a representar amb els símbols *h* o *a*.

altura meridiana f.

[ES] *altura meridiana*

[EN] *meridian altitude*

[FR] *hauteur méridienne*

Alta d'un cos celeste quan travessa el meridià.

analema m.

[ES] *analema*

[EN] *analemma*

[FR] *analemmme*

1 Corba que descriu l'altura del Sol a migdia al llarg de l'any.

2 Projecció ortogràfica de la volta celeste sobre el pla del meridià.

angle de fase m.

[ES] *ángulo de fase*

[EN] *phase angle*

[FR] *angle de phase*

Distància angular entre el Sol i un observador respecte al centre d'un objecte celeste.

angle de posició m.

[ES] *ángulo de posición*

[EN] *position angle*

[FR] *angle de position*

Distància angular a la qual es troba un objecte celeste respecte a un altre sobre l'esfera celeste.

angle horari m.

[ES] *ángulo horario*

[EN] *hour angle*

[FR] *angle horaire*

Distància angular entre el meridià de l'observador i el cercle horari d'un objecte celeste.

angle lunar m.

[ES] *ángulo lunar*

[EN] *lunar angle*

[FR] *angle lunaire*

Diferència entre l'ascensió recta del Sol i la de la Lluna.

angle subestilar m.

[ES] *ángulo subestilar*
 [EN] *substylar angle*
 [FR] *angle sous-styulaire*

Angle que formen la línia subestilar i la línia de migdia en un rellotge de sol.

anomalía f.

sin. anomalía verdadera
 [ES] *anomalía*
 [EN] *anomaly*
 [FR] *anomalie*

Angle que determina la posició d'un cos en una òrbita el·líptica en un instant determinat. S'acostuma a prendre com a punt de referència el periheli del cos i es mesura en la direcció del moviment orbital (v. fig. 3).

anomalía excèntrica f.

[ES] *anomalía excéntrica*
 [EN] *eccentric anomaly*
 [FR] *anomalie excentrique*

Distància angular des del periheli d'una òrbita el·líptica fins a un punt sobre un cercle tangent a l'el·lipse en el periheli, de manera que la posició del planeta sobre l'òrbita el·líptica i el

punt sobre el cercle s'uneixin per una recta perpendicular al semi-eix major de l'òrbita. Es representa amb el símbol *E* (v. fig. 3).

anomalía mitjana f.

[ES] *anomalía media*
 [EN] *mean anomaly*
 [FR] *anomalie moyenne*

Distància angular des del periheli de l'òrbita d'un planeta fins al punt en què aquest es trobaria si la seva velocitat angular fos uniforme. S'acostuma a representar per *M* (v. fig. 3) (ll. *medialitas*).

anomalía verdadera f.

[ES] *anomalía verdadera*
 [EN] *true anomaly*
 [FR] *anomalie vraie*

v. anomalía

antiterra f.

[ES] *anti-tierra*
 [EN] *counter-earth*
 [FR] *anti-terre*
contre-terre

Cos imaginari introduït per Filolau (s. v a.C.) en el seu sistema planetari per tal que el nombre de cossos celestes fos igual a deu, nombre sagrat per als pitagòrics (gr. ἀντιχθών).

any m.

[ES] *año*
 [EN] *year*
 [FR] *année*

Període de revolució de la Terra al voltant del Sol. Segons el punt de referència o fenomen astronòmic escollit per determinar-lo es defineixen diversos tipus d'anys. Vegeu també: any anomalístic, any draconític, any sideri, any tròpic.

any anomalístic m.

[ES] *año anomalístico*
 [EN] *anomalistic year*
 [FR] *année anomalistique*

Període de temps comprès entre dos passos successius de la Terra pel periheli. És igual a aproximadament 365,259 dies.

any d'eclipsi m.

[ES] *año de eclipse*
 [EN] *eclipse year*
 [FR] *année des éclipses*

v. any draconític

any de traspàs m.

[ES] *año bisiesto*
 [EN] *leap year*
 [FR] *année bissextile*

Any que conté 366 dies (el dia extra correspon al dia següent al 28 de febrer).

any draconític m.

sin. any d'eclipsi
 [ES] *año draconítico*
 [EN] *draconitic year*
 [FR] *année draconitique*

Període de temps comprès entre dos passos successius del Sol per un node de l'òrbita lunar. És igual a aproximadament 346,620 dies.

any embolismal m.

[ES] *año embolismal*
 [EN] *embolistic year*
 [FR] *année embolismique*

Any que conté 13 llunacions. S'utilitza per ajustar l'any lunar a l'any solar.

any platònic m.

[ES] *año platónico*
 [EN] *Platonic year*
 [FR] *année platonique*

1 Període de temps necessari perquè la volta celeste torni a tenir el mateix aspecte. Fou definit per Plató al *Timeu* i estimat per Macrobi en uns 15.000 anys solars, sense referència a cap fenomen astronòmic concret.

2 Període de temps necessari

perquè l'eix de la Terra descriu un cercle complet sobre la volta celeste a causa de la precessió dels equinoccis. El seu valor és aproximadament igual a 25.800 anys.

any sideri m.

[ES] *año sidereo*
[EN] *sidereal year*
[FR] *année sidérale*

Període de temps necessari perquè la Terra torni al mateix punt de la seva òrbita respecte a les estrelles fixes. És igual a aproximadament 365,256 dies

any tròpic m.

[ES] *año trópico*
[EN] *tropical year*
[FR] *année tropique*

Període de temps comprès entre dos passos successius del Sol pel punt equinoccial mitjà. És aproximadament igual a 365,242 dies.

apogeu m.

[ES] *apogeo*
[EN] *apogee*
[FR] *apogée*

Punt de l'òrbita d'un cos celeste en què aquest és més allunyat de la Terra.

apols m.

[ES] *apulso*
[EN] *appulse*
[FR] *apulse*

Pas d'un astre a la vora d'un altre sense que es produeixi ocultació.

àpside m.

[ES] *ápside*
[EN] *apse*
apsis
[FR] *apside*

Qualsevol dels dos punts d'una òrbita que es troba més proper o més llunyà del centre. S'anomenen *periàpside* i *apoàpside*, respectivament. En un sistema centrat en la Terra corresponen al perigeu i a l'apogeu; en un sistema centrat en el Sol corresponen al periheli i a l'afeli.

aranya f.

sin. *xarxa*
[ES] *araña*
[EN] *rete*
[FR] *araignée*

Part mòbil de l'astrolabi que consisteix en un mapa estel·lar construït mitjançant diversos cercles, un dels quals representa l'eclíptica i als quals s'hi

afegeixen petits garfis o indicadors que assenyalen les posicions d'algunes estrelles destacades. L'aranya pot girar sobre la làmina.

arc m.

[ES] *arco*

[EN] *arc*

[FR] *arc*

Part de la trajectòria aparent d'un astre sobre l'esfera celeste.

areo-

[ES] *areo-*

[EN] *areo-*

[FR] *aréo-*

Prefix que indica relació amb el planeta Mart.

argument del periheli m.

[ES] *argumento del perihelio*

[EN] *argument of perihelion*

[FR] *argument du périhélie*

Angle format entre la posició del node ascendent d'una òrbita i el seu periheli, mesurat en el sentit de moviment orbital. Es representa amb el símbol ω .

armilla f.

[ES] *armilla*

[EN] *armilla*

[FR] *armille*

Cada un dels cèrcols que formen una esfera armil·lar.

ascendent m.

[ES] *ascendiente*

[EN] *ascendant*

[FR] *ascendant*

Punt d'intersecció de l'eclíptica amb l'horitzó en un instant determinat. Sovint es representa amb el símbol H.

ascensió obliqua f.

[ES] *ascensión oblicua*

[EN] *oblique ascension*

[FR] *ascension oblique*

Arc de l'equador comprès entre el primer punt d'Aries (punt vernal) i l'est. Normalment es representa amb el símbol ρ (v. fig. 1).

ascensió recta f.

[ES] *ascensión recta*

[EN] *right ascension*

[FR] *ascension droite*

Distància angular d'un cos celeste al primer punt d'Aries, mesurada en sentit horari. És una de les dues coordenades equatorials i es representa amb el símbol α (v. fig. 1).

ascensió versa f.

- [ES] *ascensión versa*
 [EN] *sidereal hour angle*
 [FR] *ascension verse*

Distància angular d'un cos celeste al punt equinoccial de primavera, però, a diferència de l'ascensió recta, mesurada en sentit antihorari. Té un valor igual a $360^\circ - \alpha$.

aspecte m.

- [ES] *aspecto*
 [EN] *aspect*
 [FR] *aspect*

- 1 Posició d'un planeta respecte al Sol.
- 2 Qualsevol de les configuracions planetàries següents: conjunció, oposició i quadratura.

assafea f.

- sin. *safea*
 [ES] *azafea*
 [EN] *saphea*
 [FR] *saphée*

Astrolabi dissenyat per Azarquiel (Abū Ishāq Ibrāhīm ibn Yaḥyà al Zarqālī, c. 1030 – c. 1090) que incorpora una làmina universal millorada i prescindeix de l'aranya. També es coneix per la denominació llatina *saphea Azarchelis*.

asterisme m.

- [ES] *asterismo*
 [EN] *asterism*
 [FR] *astérisme*

Conjunt distintiu d'estrelles agrupades.

astroide f.

- [ES] *astroide*
 [EN] *astroid*
 [FR] *astroïde*

Corba formada en fer girar un cercle de radi a sobre l'interior d'un altre cercle de radi quatre vegades superior al primer. S'utilitza en els rellotges de sol independents de la latitud. Es pot representar mitjançant l'equació cartesiana $x^{2/3} + y^{2/3} = a^{2/3}$.

astrolabi m.

- [ES] *astrolabio*
 [EN] *astrolabe*
 [FR] *astrolabe*

Instrument astronòmic que s'utilitza per mesurar les posicions dels cossos celestes, per trobar la latitud geogràfica de l'observador i la direcció del nord, així com per calcular el temps local. Per *astrolabi* hom entén habitualment l'astrolabi pla.

astrolabi esfèric m.

[ES] *astrolabio esférico*
 [EN] *spherical astrolabe*
 [FR] *astrolabe sphérique*

Astrolabi consistent en un marc esfèric amb indicadors per a l'eclíptica i per als estels fixos que pot girar sobre una altra esfera amb indicadors per a l'horitzó i per als cercles d'altura. A diferència de l'astrolabi pla, és universal, és a dir, serveix per a qualsevol latitud.

astrolabi lineal m.

[ES] *astrolabio lineal*
 [EN] *linear astrolabe*
 [FR] *astrolabe linéaire*

Astrolabi format només per un bastó amb una sèrie d'escales que representa el meridià d'una latitud determinada i les interseccions d'aquest amb els cercles d'altura i de declinació. Amb una sèrie de fils i les marques de les escales es poden realitzar les mateixes operacions que amb un astrolabi pla. Sembla que fou dissenyat per Sharaf al-Dīn al-Ṭūsī al segle XIII, però la seva dificultat d'ús el féu poc utilitzat.

astrolabi mecànic m.

[ES] *astrolabio mecánico*
 [EN] *geared astrolabe*
 [FR] *astrolabe mécanique*

Astrolabi que conté un mecanisme per representar de forma automàtica el moviment de la volta celeste.

astrolabi nàutic m.

[ES] *astrolabio náutico*
 [EN] *nautical astrolabe*
       mariner's astrolabe
 [FR] *astrolabe nautique*
       astrolabe de marine

Simplificació de l'astrolabi pla que s'utilitza per determinar l'altura sobre l'horitzó del Sol, la Lluna i les estrelles. Es començà a utilitzar al segle XV.

astrolabi pla m.

[ES] *astrolabio plano*
 [EN] *planispheric astrolabe*
 [FR] *astrolabe plan*

v. astrolabi

astrolabi planisfèric m.

[ES] *astrolabio planisférico*
 [EN] *planispheric astrolabe*
 [FR] *astrolabe planisphérique*

v. astrolabi

astrolabi universal m.

[ES] *astrolabio universal*
 [EN] *universal astrolabe*
 [FR] *astrolabe universel*

Astrolabi que serveix per a qual-sevol latitud de l'observador. A vegades es troba citat amb el nom llatí *astrolabum catholicum*. El primer tipus d'astrolabi universal fou l'assaïa d'Azarquiel. Posteriorment, el tipus dissenyat per Gemma Frisius (1508–1555) utilitza la projecció estereogràfica tradicional però desplaça el centre de projecció al primer punt d'Aries; el tipus dissenyat per Juan de Rojas Sarmiento (fl. 1550) utilitza una projecció ortogràfica.

astrolabum catholicum ll.

v. astrolabi universal

astrometria f.

[ES] *astrometría*
 [EN] *astrometry*
 [FR] *astrometrie*

Branca de l'astronomia de posició que s'ocupa de la mesura de la posició dels cossos celestes sobre l'esfera celeste i dels instruments per aconseguir-ho.

astronomia de posició f.

sin. astronomia esfèrica
 [ES] *astronomía de posición*
 [EN] *positional astronomy*
 [FR] *astronomie de position*

Branca de l'astronomia que s'ocupa d'estudiar, determinar i calcular la posició, passada, present i futura, dels cossos celestes sobre l'esfera celeste a partir d'un model determinat del seu moviment.

astronomia esfèrica f.

[ES] *astronomía esférica*
 [EN] *spherical astronomy*
 [FR] *astronomie sphérique*

v. astronomia de posició

Astronomia Nova

Tractat astronòmic de Johannes Kepler (1571–1630) publicat el 1609 on estableix les actualment conegudes com a primera i segona lleis de Kepler. La tercera llei no seria publicada fins al 1619 a *Harmonices mundi*.

azimut m.

[ES] *acimut*
 [EN] *azimuth*
 [FR] *azimut*

Distància angular d'un objecte celeste des d'un dels punts cardinals (nord o sud) fins a la vertical de l'objecte. S'acostuma a simbolitzar per *A*.

B

ballesta f.[ES] *ballestilla*[EN] *cross-staff**Jacob's staff**fore-staff*[FR] *arbalète**bâton de Jacob**arbalestrille*

Instrument per mesurar l'altura dels astres, consistent en dues o més barres perpendiculars mòbils.

basis latitudinis ll.

Angle entre l'eclíptica i un cos celeste mesurat al llarg d'un arc perpendicular a l'equador celeste.

brachiolus ll.

Braç articulat que permet, entre altres coses, ajustar en dues dimensions la posició d'una plomada en un instrument astronòmic. Consisteix en dues o tres barres unides per pivots (pl. *brachioli*).

brúixola f.[ES] *brújula*[EN] *compass*[FR] *boussole*

Aparell per determinar les direccions respecte al nord sobre la superfície terrestre.

C

calendari m.[ES] *calendario*[EN] *calendar*[FR] *calendrier*

Sistema d'organització i nomenclatura de períodes de temps en grups originats inicialment per les llunacions (els mesos), les fases de la Lluna (les setmanes) i el moviment aparent del Sol (els anys), prenent com a unitat de base el dia.

calendari gregorià m.[ES] *calendario gregoriano*[EN] *Gregorian calendar*[FR] *calendrier grégorien*

Calendari introduït el 1582, per ordre del papa Gregori XIII, per substituir el calendari julià; en la seva elaboració participà Cristoph Clavius (1537–1612). El calendari gregorià estableix anys de 365 dies i introdueix un any de traspàs cada quatre anys, igual que el calendari julià, però elimina el dia de traspàs en els anys múltiples de 100 excepte si també són múltiples de 400; d'aquesta manera la longitud mitjana de l'any és de 365,2425 dies.

calendari julià m.[ES] *calendario juliano*[EN] *Julian calendar*[FR] *calendrier julien*

Calendari introduït el 46 a.C. per ordre de Gai Juli Cèsar i dissenyat per Sosígenes. Establia un any format per 365 dies i un any de traspàs de 366 dies cada quatre anys normals. D'aquesta manera la longitud mitjana de l'any era de 365,25 dies.

caput draconis ll.

Node ascendent de la Lluna. Es representa amb el símbol Ω .

cauda draconis ll.

Node descendent de la Lluna. Es representa amb el símbol ϖ .

carta celeste f.[ES] *carta celeste*[EN] *star chart*[FR] *carte du ciel*

Mapa que representa una part o la totalitat de la volta celeste amb els estels fins a una certa magnitud.

catàleg estel·lar m.

[ES] *catálogo estelar*
 [EN] *star catalogue*
 [FR] *catalogue d'étoiles*

Llista d'estels amb les seves corresponents coordenades i altres dades.

cercle d'altura m.

sin. vertical
 [ES] *círculo de altura*
 [EN] *altitude circle*
 [FR] *cercle de hauteur*

Cercle màxim de l'esfera celeste que passa pel zenit i el nadir i travessa l'horitzó celeste en angle recte.

cercle de declinació m.

[ES] *círculo de declinación*
 [EN] *declination circle*
 [FR] *cercle de déclinaison*

v. cercle horari

cercle diürn m.

[ES] *círculo diurno*
 [EN] *diurnal circle*
 [FR] *cercle diurne*

Recorregut d'un cos celeste sobre l'esfera celeste al llarg d'un dia. Els cercles diürns són cercles mínims paral·lels a l'equador celeste.

cercle excèntric m.

[ES] *círculo excéntrico*
 [EN] *eccenter circle*
 [FR] *cercle excentrique*

v. excèntrica

cercle horari m.

sin. cercle de declinació
 [ES] *círculo horario*
 [EN] *hour circle*
 [FR] *cercle horaire*

Cercle màxim de l'esfera celeste que passa pels pols celestes nord i sud i travessa l'equador celeste en angle recte.

cercle màxim m.

[ES] *círculo máximo*
 [EN] *great circle*
 [FR] *grand cercle*

Cercle sobre la superfície d'una esfera el pla del qual passa pel centre de l'esfera, de manera que la divideix en dos hemisferis.

cercle mínim m.

[ES] *círculo mínimo*
 [EN] *small circle*
 [FR] *petit cercle*

Cercle sobre la superfície d'una esfera el pla del qual no passa pel centre de l'esfera.

cercle mural m.

[ES] *círculo mural*
 [EN] *mural circle*
 [FR] *cercle mural*

Instrument utilitzat per determinar l'angle respecte a l'horitzó d'un cos celeste en el moment en què aquest creua el meridià. Consisteix en un arc de cercle amb una escala graduada i instal·lat sobre una paret orientada en la direcció nord-sud. Si el cercle mural només comprèn un arc de 90° es coneix com a *quadrant mural*.

cicle callípic m.

[ES] *ciclo calípico*
 [EN] *Callipic cycle*
 [FR] *cycle callipique*

v. cicle de Callipus

cicle de Callipus m.

sin. cicle callípic
 [ES] *ciclo de Calipo*
ciclo calípico
 [EN] *Callipic cycle*
 [FR] *cycle de Callipe*

Cicle lunar descobert per Callipus de Cízic i format per quatre cicles de Metó o 940 mesos lunars.

cicle de Metó m.

sin. cicle metònic
 [ES] *ciclo de Metón*
 [EN] *Meton's cycle*
 [FR] *cycle de Méton*

Període de temps format per 19 anys lunars i equivalent a 235 llunacions o mesos sinòdics.

cicle d'Hiparc m.

[ES] *ciclo de Hiparco*
 [EN] *Hipparchus' cycle*
 [FR] *cycle d'Hipparque*

Període de temps que consisteix en quatre cicles de Callipus menys un dia, que equival a gairebé 3.760 mesos.

cicle metònic m.

[ES] *ciclo metónico*
 [EN] *Metonic cycle*
 [FR] *cycle métonique*

v. cicle de Metó

cicle sotíac m.

[ES] *ciclo sotíaco*
 [EN] *sothic cycle*
 [FR] *cycle sothiaque*

Període de 1.460 anys del calendari egipci. En el decurs d'un cicle sotíac complet el calendari quedava retardat un any sencer respecte a les estacions.

clepsidra f.

[ES] *clepsidra*
 [EN] *clepsydra*
 [FR] *clepsydre*

Instrument per mesurar el temps, basat en els diferents nivells assolits per l'aigua continguda en un recipient en passar a un altre a través d'un petit orifici.

clima m.

[ES] *clima*
 [EN] *climate*
 [FR] *climat*

1 Cada una de les làmines d'un astrolabi corresponents a una latitud o interval de latituds determinada.

2 Cada una de les set bandes de latituds en què la *Geografia* de Ptolemeu divideix la Terra.

coaltura f.

[ES] *coaltura*
 [EN] *coaltitude*
 [FR] *cohauteur*

v. distància zenital

colatitud f.

[ES] *colatitud*
 [EN] *colatitude*
 [FR] *colatitude*

Complement angular de la latitud celeste; el seu valor és $90^\circ - \beta$.

colur m.

[ES] *coluro*
 [EN] *colure*
 [FR] *colure*

Cadascun dels dos cercles màxims sobre l'esfera celeste que passen pels pols i tallen l'eclíptica als punts equinoccials (colur dels equinoccis) o als punts solsticials (colur dels solsticis).

compendi m.

[ES] *compendio*
 [EN] *compendium*
 [FR] *compendium*

Conjunt d'aparells astronòmics que duen a terme diverses funcions, normalment disposats a l'interior d'una caixa.

computus ll.

Càlcul de la data de Pàsqua segons el calendari cristià.

concoide de Nicomedes f.

[ES] *concoide de Nicomedes*
 [EN] *conchoïd of Nicomedes*
 [FR] *conchoïde de Nicomède*

Corba estudiada per Nicomedes (280–210 a.C.) i utilitzada per Pappus (290–350) per trobar la longitud del dia a partir de l'analema, és a dir, trobar la longitud d'un arc de cercle de declinació constant entre l'ortus i l'ocàs solar. La corba també es pot utilitzar per resoldre el problema de la trisecció d'un angle. La seva equació cartesiana és $(x - a)^2(x^2 + y^2) = b^2x^2$.

conjunció f.

[ES] *conjunción*
 [EN] *conjunction*
 [FR] *conjonction*

Situació en què dos cossos celestes tenen la mateixa longitud celeste, observats des de la Terra.

constel·lació f.

[ES] *constelación*
 [EN] *constellation*
 [FR] *constellation*

Agrupació arbitrària d'estels sobre la volta celeste. Actualment es refereix a cada una de les 88 àrees en què es divideix la volta celeste segons la convenció adoptada per la Unió Astronòmica Internacional el 1920.

constel·lació zodiacal f.

[ES] *constelación zodiacal*
 [EN] *zodiacal constellation*
 [FR] *constellation zodiacale*

Cada una de les 12 constel·lacions situades sobre el zodíac: Àries (*Aries*, ♈), Taure (*Taurus*, ♉), Gèmini (*Gemini*, ♊), Càncer (*Cancer*, ♋), Lleó (*Leo*, ♌), Verge (*Virgo*, ♍), Balança (*Libra*, ♎), Escorpí (*Scorpio*, ♏), Sagitari (*Sagittarius*, ♐), Capricorn (*Capricornus*, ♑), Aquari (*Aquarius*, ♒) i Peixos (*Pisces*, ♓).

coorbital adj.

[ES] *coorbital*
 [EN] *coorbital*
 [FR] *coorbital*

Dit d'un cos celeste que té la mateixa òrbita que un altre o bé una òrbita molt semblant.

coordenades altazimutals f. pl.

[ES] *coordenadas altacimutales*
 [EN] *altazimuthal coordinates*
alt-az coordinates
 [FR] *coordonnées altazimutales*

v. **coordenades horitzontals**

coordenades celestes f. pl.

[ES] *coordenadas celestes*
 [EN] *celestial coordinates*
 [FR] *coordonnées célestes*

Qualsevol sistema de coordenades emprat per determinar posicions sobre la volta celeste.

coordenades eclíptiques f. pl.

[ES] *coordenadas eclípticas*
 [EN] *ecliptic coordinates*
 [FR] *coordonnées écliptiques*

Sistema de coordenades que determina la posició d'un cos celeste per referència al pla de l'eclíptica. Poden ser geocèntriques i llavors són la latitud i longitud celestes o bé heliocèntriques i llavors són la latitud i longitud heliocèntriques (v. fig. 1).

coordenades equatorials f. pl.

[ES] *coordenadas ecuatoriales*
 [EN] *equatorial coordinates*
 [FR] *coordonnées équatoriales*

Sistema de coordenades que determina la posició d'un cos celeste mitjançant l'ascensió recta i la declinació (v. fig. 1).

coordenades horàries f. pl.

[ES] *coordenadas horarias*
 [EN] *hour angle coordinates*
 [FR] *coordonnées horaires*

Sistema de coordenades que determina la posició d'un cos celeste mitjançant l'angle horari i la declinació (v. fig. 1).

coordenades horitzontals f. pl.

sin. coordenades altazimutals
 [ES] *coordenadas horizontales*
 [EN] *horizon coordinates*
 [FR] *coordonnées horizontales*

Sistema de coordenades que determina la posició d'un cos celeste mitjançant l'altura i l'azimut.

corda f.

[ES] *cuernada*
 [EN] *chord*
 [FR] *corde*

1 Línia recta que uneix dos punts d'una circumferència.

2 Funció trigonomètrica d'un angle igual a dues vegades el sinus de l'angle meitat: $\text{Crd}(\alpha) = 2 \sin(\alpha/2)$.

corona f.

[ES] *corona*
 [EN] *crown*
 [FR] *couronne*

Vora exterior de la mare d'un astrolabi, que serveix de marc a la làmina i a l'aranya. Pot dur gravada una escala d'angles.

corotació f.

[ES] *corrotación*
 [EN] *co-rotation*
 [FR] *corotation*

Situació en la qual un cos que n'orbita un altre té un període de rotació igual que el període de revolució. D'aquesta manera el cos orbitant manté sempre la mateixa orientació respecte al cos central.

crepuscle m.

[ES] *crepúsculo*

[EN] *twilight*

[FR] *crépuscle*

Període de temps després de la posta de Sol o abans de la sortida, en què el cel no és encara totalment fosc.

culminació f.

sin. trànsit

pas pel meridià

[ES] *culminación*

[EN] *culmination*

[FR] *culmination*

Moment en què un cos celeste es troba sobre el meridià de l'observador.

cursor m.

[ES] *cursor*

[EN] *cursor*

[FR] *curseur*

Peça de qualsevol instrument astronòmic o matemàtic que es pot desplaçar endavant i endarrere sobre una escala graduada.

D

data radix f.

[ES] *fecha radix*
 [EN] *radix date*
 [FR] *date radix*

Data que es pren com a referència per al càlcul d'unes efemèrides o d'unes taules astronòmiques determinades.

declinació m.

[ES] *declinación*
 [EN] *declination*
 [FR] *déclinaison*

Distància angular d'un cos celeste a l'equador celeste. És una de les dues coordenades equatorials. Es representa amb el símbol δ (v. fig. 1).

deferent m.

[ES] *deferente*
 [EN] *deferent*
 [FR] *déférent*

Cercle que descriu el centre de l'epicicle d'un planeta, segons el sistema de Ptolemeu (v. fig. 2).

De revolutionibus orbium cœlestium

Tractat d'astronomia publicat el 1543 per Nicolau Copèrnic (1473–1543) on introdueix el seu model heliocèntric del Sistema Solar.

descendent m.

[ES] *descendente*
 [EN] *descendant*
 [FR] *descendant*

Punt d'intersecció de l'eclíptica amb l'horitzó oposat a l'ascendent. Normalment es representa amb el símbol Δ .

dia m.

[ES] *día*
 [EN] *day*
 [FR] *jour*

Període de rotació de la Terra respecte a alguna referència; segons aquesta es defineixen diferents tipus de dia. Si no s'especifica el tipus de dia, es pren per defecte el valor del dia solar mitjà, igual a 86.400 s o 24 h.

dia epagomen m.

[ES] *día epagómeno*
 [EN] *epagomenal day*
 [FR] *jour épagomène*

Qualsevol dels cinc dies addicionals que s'afegien al calendari egipci per completar un any de 365 dies.

dia intercalar m.

[ES] *dia intercalar*
[EN] *intercalary day*
[FR] *jour intercalaire*

Dia que s'afegeix en un calendari per realitzar qualsevol ajustament. El 29 de febrer dels anys de traspàs és un dia intercalar, així com els dies epagòmens.

dia sideri m.

[ES] *día sidéreo*
[EN] *sidereal day*
[FR] *jour sidéral*

Període de temps comprès entre dos trànsits successius de l'equinocci mitjà. El seu valor és de 23 h 56 min 4 s.

dia sideri mitjà m.

[ES] *día sidéreo medio*
[EN] *mean sidereal day*
[FR] *jour sidéral moyen*

Període de rotació de la Terra respecte als estels fixos. El seu valor és de 23 h 56 min 4,0084 s.

dia solar m.

[ES] *día solar*
[EN] *solar day*
[FR] *jour solaire*

Període de temps comprès entre dos trànsits successius del Sol pel meridià de l'observador. El seu valor no és constant a causa de l'equació del temps; per solucionar aquest problema es defineix el dia solar mitjà.

dia solar mitjà m.

[ES] *día solar medio*
[EN] *mean solar day*
[FR] *jour solaire moyen*

Valor mitjà de la longitud del dia solar. El seu valor és exactament de 24 h, o 86.400 s.

diàmetre aparent m.

[ES] *diámetro aparente*
[EN] *apparent diameter*
[FR] *diamètre apparent*

Diàmetre d'un cos celeste determinat per un observador situat a la Terra, normalment expressat en unitats angulars.

dicotomia f.

[ES] *dicotomía*
[EN] *dichotomy*
[FR] *dichotomie*

Fase de la Lluna o d'un planeta inferior en què està il·luminada exactament la meitat del seu disc.

diferència ascensional f.

[ES] *diferencia ascensional*
 [EN] *ascensional difference*
 [FR] *différence ascensionnelle*

Diferència entre l'ascensió recta i l'ascensió obliqua d'un cos celeste. És habitual representar-la per n o per γ ; així $n = \alpha - \rho$ (v. fig. 1).

dioptra d'Arquimedes f.

[ES] *dioptra de Arquímedes*
 [EN] *Archimedes' dioptra*
 [FR] *dioptre d'Archimède*

v. alidada

distància al pol f.

[ES] *distancia al polo*
 [EN] *polar distance*
 [FR] *distance polaire*

Distància angular d'un cos celeste mesurada des del pol celeste i al llarg del seu cercle horari. És el complement angular de la declinació del cos ($90^\circ - \delta$).

distància zenital f.

sin. coaltura
 [ES] *distancia cenital*
 [EN] *zenith distance*
 [FR] *distance zénithale*

Distància angular d'un objecte celeste al zenit. És el complement angular de l'altura i normalment es representa per z ; per tant $z = 90^\circ - h$.

dors m.

[ES] *dorso*
 [EN] *back*
 [FR] *dos*

Cara posterior d'un astrolabi. Pot dur gravades diverses marques o retícules, com ara quadrants de sinus, quadrats d'ombres, etc.

E

eclipsi m.

[ES] *eclipse*
 [EN] *eclipse*
 [FR] *éclipse*

Ocultació total o parcial d'un cos celeste per part d'un altre. Especialment es refereix a l'ocultació del Sol per la Lluna (eclipsi de Sol) i a l'ocultació de la Lluna per la Terra (eclipsi de Lluna).

eclíptica f.

[ES] *eclíptica*
 [EN] *ecliptic*
 [FR] *écliptique*

Cercle màxim de l'esfera celeste que representa el recorregut aparent del Sol sobre el fons d'estrelles fixes. Actualment forma un angle d'aproximadament 23° 27' amb l'equador celeste (v. fig. 1).

edat de la Lluna f.

[ES] *edad de la Luna*
 [EN] *Moon's age*
 [FR] *âge de la Lune*

Temps transcorregut des de la darrera Lluna nova.

efemèrides f. pl.

[ES] *efemérides*
 [EN] *ephemeris*
 [FR] *éphémérides*

Conjunt de taules que contenen les posicions calculades dels objectes celestes en instants determinats.

eix celeste m.

[ES] *eje celeste*
 [EN] *celestial axis*
 [FR] *axe céleste*

v. eix del món

eix del món m.

[ES] *eje del mundo*
 [EN] *axis of the celestial sphere*
 [FR] *axe du monde*

Línia que uneix els pols nord i sud celestes i al voltant de la qual gira l'esfera celeste.

elements orbitals m. pl.

[ES] *elementos orbitales*
 [EN] *orbital elements*
 [FR] *éléments orbitaux*

Conjunt de sis quantitats que defineixen de forma unívoca una òrbita planetària el·líptica.

Aquests elements són: la longitud del node ascendent, la inclinació, l'argument del periheli, el semieix major de l'òrbita, l'excentricitat i l'instant de pas pel periheli o bé la longitud per a l'època.

el·lipse f.

[ES] *elipse*
 [EN] *ellipse*
 [FR] *ellipse*

Corba plana i tancada tal que la suma de distàncies de tots els seus punts a dos punts fixos, anomenats *focus*, és sempre la mateixa. Segons la primera llei de Kepler és la trajectòria que segueixen els planetes en òrbita al voltant del Sol i, en general, la trajectòria que segueix qualsevol objecte lligat a un altre per la força gravitatòria (v. fig. 3).

elongació f.

[ES] *elongación*
 [EN] *elongation*
 [FR] *élongation*

Distància angular d'un cos celeste respecte al Sol.

emersió f.

[ES] *emersión*
 [EN] *emersion*
 [FR] *émersion*

Reaparició d'un cos celeste després d'una ocultació per la Lluna.

epacta f.

[ES] *epacta*
 [EN] *epact*
 [FR] *épacte*

Nombre de dies en què el mes o l'any solar excedeixen, respectivament, el mes o l'any lunar.

epicicle m.

[ES] *epiciclo*
 [EN] *epicycle*
 [FR] *épicycle*

Cercle sobre el qual es mou un planeta i el centre del qual gira sobre el deferent, segons el sistema de Ptolemeu (v. fig. 2).

època f.

[ES] *época*
 [EN] *epoch*
 [FR] *époque*

Moment de temps al qual es refereixen les coordenades estel·lars o elements orbitals d'un catàleg.

equació anual f.

[ES] *ecuación anual*
 [EN] *annual equation*
 [FR] *équation annuelle*

Pertorbació periòdica de la longitud celeste de la Lluna. Té una amplitud aproximada d'11" i un període d'un any anomalístic.

equació de Kepler m.

[ES] *ecuación de Kepler*
 [EN] *Kepler's equation*
 [FR] *équation de Kepler*

Equació que relaciona l'anomalia excèntrica, E , i l'anomalia mitjana, M , d'un cos celeste en una òrbita el·líptica: $M = E - e \sin E$ (v. fig. 3).

equació del centre f.

[ES] *ecuación del centro*
 [EN] *equation of the center*
 [FR] *équation du centre*

Diferència entre l'anomalia verdadera i l'anomalia mitjana d'un cos celeste en una òrbita el·líptica.

equació del temps f.

[ES] *ecuación del tiempo*
 [EN] *equation of time*
 [FR] *équation du temps*

Diferència entre el temps solar aparent i el temps solar mitjà. És provocada per l'excentricitat de l'òrbita de la Terra.

equació dels equinoccis f.

[ES] *ecuación de los equinoccios*
 [EN] *equation of equinoxes*
 [FR] *équation des équinoxes*

Diferència entre el temps sideri aparent i el temps sideri mitjà.

equador m.

[ES] *ecuador*
 [EN] *equator*
 [FR] *équateur*

Intersecció de la superfície d'un cos amb un pla perpendicular al seu eix de rotació.

equador celeste m.

[ES] *ecuador celeste*
 [EN] *celestial equator*
 [FR] *équateur céleste*

Cercle màxim sobre l'esfera celeste el pla definit pel qual coincideix amb l'equador terrestre.

equant m.

[ES] *ecuante*
 [EN] *equant*
 [FR] *équant*

Punt respecte al qual un cos celeste tindria moviment angular uniforme segons el sistema de Ptolemeu (ll. *aequans*, *punctum aequans*) (v. fig. 2).

equatori m.

[ES] *ecuatorio*
 [EN] *equatorium*
 [FR] *équatoire*

Instrument que serveix per determinar la posició del Sol, la Lluna i els planetes sense necessitat de realitzar càlculs. Per això utilitza el que es pot considerar un model geomètric que representa el moviment mitjà i anormalístic del cos celeste.

equinocci m.

[ES] *equinoccio*
 [EN] *equinox*
 [FR] *équinoxe*

Qualsevol dels dos punts en què l'eclíptica travessa el pla de l'equador celeste.

equinocci mitjà m.

[ES] *equinoccio medio*
 [EN] *mean equinox*
 [FR] *équinoxe moyen*

Equinocci per a una època determinada després d'eliminar l'efecte de la nutació.

esfera f.

[ES] *esfera*
 [EN] *sphere*
 [FR] *sphère*

1 Sòlid limitat per una superfície els punts de la qual són tots equidistants d'un altre punt interior, el centre.

2 Superfície d'aquest cos sòlid.

esfera armillar f.

[ES] *esfera armilar*
 [EN] *armillary sphere*
 [FR] *sphère armillaire*

Instrument format per cercols (armilles) que representen els cercles més importants de l'esfera celeste. S'utilitza per representar el moviment dels cossos celestes i per determinar els equinoccis i els solsticis.

esfera celeste f.

[ES] *esfera celeste*
 [EN] *celestial sphere*
 [FR] *sphère céleste*

Esfera imaginària de radi indefinit sobre la qual es poden representar els moviments dels cossos celestes. En el sistema de Ptolemeu l'esfera celeste està centrada en la Terra i té un període de rotació d'un dia (v. fig. 1).

esfera obliqua f.

[ES] *esfera oblicua*
 [EN] *oblique sphere*
 [FR] *sphère oblique*

Esfera celeste en què l'equador no és a 90° respecte de l'horitzó.

estació¹ f.

[ES] *estación*
[EN] *season*
[FR] *saison*

Cada un dels quatre períodes de temps en què es divideix un any: primavera, estiu, tardor i hivern. Astronòmicament es defineixen com el temps entre un equinocci i un solstici o entre un solstici i un equinocci.

estació² f.

[ES] *estación*
[EN] *station*
[FR] *station*

v. punt estacionari

estació d'eclipsi f.

[ES] *estación de eclipse*
[EN] *eclipse season*
[FR] *saison d'éclipse*

Temps durant el qual el Sol es troba prou a prop d'un dels nodes lunars com perquè es pugui produir un eclipsi. Dura 37 dies per als eclipsis solars i 24 dies per als lunars.

estel m.

[ES] *estrella*
[EN] *star*
[FR] *étoile*

Cos celeste d'aspecte puntual i visible des de la Terra segons l'astronomia posicional preteles-còpica. Els estels es poden dividir en estels fixos i estels errants o planetes.

estel circumpolar m.

[ES] *estrella circumpolar*
[EN] *circumpolar star*
[FR] *étoile circumpolaire*

Estel que mai no es pon sota l'horitzó de l'observador. El fet de ser circumpolar depèn de la latitud de l'observador.

estels fixos m. pl.

[ES] *estrellas fijas*
[EN] *fixed stars*
[FR] *étoiles fixes*

Conjunt d'estels que es consideren immòbils segons el sistema de Ptolemeu. Es diferencien així dels estels errants, és a dir, els planetes.

estereoradian m.

[ES] *estereoradián*
[EN] *stereoradian*
[FR] *estereoradian*

Unitat de mesura de l'angle sòlid equivalent a l'angle que amb el vèrtex al centre d'una esfera delimita, sobre la superfície esfèrica corresponent, una àrea igual a la d'un quadrat que té per costat el radi de l'esfera. El seu símbol, en el Sistema Internacional és sr.

estil m.

[ES] *estilo*

[EN] *style*

[FR] *style*

Gnòmon d'un rellotge de sol, especialment quan és en forma de barra llarga i estreta. Sovint les denominacions *estil* i *gnòmon* s'usen de manera sinònima.

evecció f.

[ES] *evección*

[EN] *evection*

[FR] *évection*

Pertorbació periòdica del valor de la longitud celeste de la Lluna, i que resulta dels canvis provocats pel Sol sobre l'excentricitat de l'òrbita lunar. El seu perío-

de és de 31,8 dies i la seva amplitud màxima d'1,27° en longitud.

excèntrica f.

[ES] *excéntrica*

[EN] *eccenter*

[FR] *excentrique*

En el sistema de Ptolemeu, cercle no centrat en la Terra sobre el qual es mou un planeta. Amb els paràmetres adequats equival a un sistema format per epicicle i deferent.

excentricitat f.

[ES] *excentricidad*

[EN] *eccentricity*

[FR] *excentricité*

Quantitat en què una el·lipse s'allunya d'una circumferència. Es pot calcular com la fracció del semieix major a la qual es situa un dels focus. És un dels elements orbitals d'un planeta i es representa per e , de manera que $e = c/a$ si considerem que a és el semieix major i c la distància del centre al focus (v. fig. 3).

F

faç f.

- [ES] *faz*
 [EN] *face*
 [FR] *face*

Cara anterior d'un astrolabi, on es colloquen les làmines i l'aranya.

fase f.

- [ES] *fase*
 [EN] *phase*
 [FR] *phase*

Cadascun dels aspectes sota els quals hom observa el disc de la Lluna.

firmament m.

- [ES] *firmamento*
 [EN] *firmament*
 [FR] *firmament*

1 Denominació genèrica per designar el cel visible a la nit.

2 Esfera sobre la qual se situaven les estrelles fixes, segons la cosmologia d'Aristòtil.

fletxa f.

- [ES] *sagita*
flecha
 [EN] *sagitta*
 [FR] *flèche*

1 Segment de recta comprès entre el punt mitjà d'un arc i la corda corresponent a aquest arc.

2 v. sinus vers

focus m.

- [ES] *foco*
 [EN] *focus*
 [FR] *foyer*

Punt la distància del qual a qualsevol dels punts d'una corba es pot expressar com una funció racional de les coordenades dels punts. En el cas de l'el·lipse són dos punts situats sobre l'eix major tals que la suma de les seves distàncies a l'el·lipse és constant per a qualsevol punt d'aquesta (v. fig. 3).

G

garfi m.

[ES] *garfio*
 [EN] *pointer*
 [FR] *crochet*
onglet

Peça metàl·lica i punxeguda de l'aranya d'un astrolabi que indica la posició d'una estrella determinada.

geo-

[ES] *geo-*
 [EN] *geo-*
 [FR] *gé-*

Prefix que indica relació amb la Terra.

geocèntric -a adj.

[ES] *geocéntrico -a*
 [EN] *geocentric*
 [FR] *géocentrique*

Que té un sistema de referència centrat en la Terra.

geodèsica f.

[ES] *geodésica*
 [EN] *geodesic*
 [FR] *géodésique*

Línia de longitud mínima entre dos punts de la superfície d'una esfera. Qualsevol cercle màxim és una geodèsica entre dos qualssevol dels seus punts.

gibós -osa adj.

[ES] *giboso -osa*
 [EN] *gibbous*
 [FR] *gibbeux -euse*

S'aplica a la Lluna (i des de l'astronomia telescòpica també a qualsevol altre planeta) quan el seu disc es troba il·luminat en més d'un 50% però no totalment.

globus celeste m.

[ES] *globo celeste*
 [EN] *celestial globe*
 [FR] *globe céleste*

Model de l'esfera celeste que mostra les posicions de diverses estrelles i altres cossos celestes.

gnòmon m.

[ES] *gnomon*
 [EN] *gnomon*
 [FR] *gnomon*

Peça que projecta ombra sobre un rellotge de sol per indicar l'hora. Sovint les denominacions

estil i *gnòmon* s'usen de manera sinònima

gnomònica f.

[ES] *gnomónica*
[EN] *gnomonics*
[FR] *gnomonique*

Ciència que estudia el disseny i la construcció de rellotges de sol.

grau m.

[ES] *grado*
[EN] *degree*
[FR] *degré*

Unitat de mesura d'angles que correspon a la divisió del cercle en 360 parts iguals. El seu símbol és °.

H

helíac -a adj.

[ES] *helíaco* -a

[EN] *heliac*

[FR] *héliaque*

S'aplica a la darrera posta d'un cos celeste abans de la seva conjunció amb el Sol (ocàs helíac), o de la primera sortida després d'aquesta (ortus helíac).

helio-

[ES] *helio-*

[EN] *helio-*

[FR] *hélio-*

Prefix que indica relació amb el Sol.

heliocèntric -a adj.

[ES] *heliocéntrico* -a

[EN] *heliocentric*

[FR] *héliocentrique*

Que té un sistema de referència centrat en el Sol.

hipopeda f.

[ES] *hipopeda*

[EN] *hippopede*

horse fetter

[FR] *hippopède*

Lemniscata sobre una esfera. Correspon al lloc geomètric d'un punt d'un cercle màxim inclinat un cert angle respecte al pla de l'equador, que gira a velocitat constant al voltant de l'eix polar, i el punt recorre el cercle màxim a la mateixa velocitat en sentit contrari. Resulta del moviment combinat de les esferes 3 i 4 en el sistema d'esferes planetàries d'Èudox, que assigna quatre esferes a cada un dels planetes (gr. ἵπποῦπέδη).¹ També es pot considerar com la intersecció d'una esfera de radi R amb un cilindre tangent l'eix del qual es situa a una distància a del centre de l'esfera; així, es pot expressar, en coordenades cartesianes, com:

$$\begin{cases} x^2 + y^2 + z^2 = R^2 \\ (x - a)^2 + y^2 = (R - a)^2 \end{cases}$$

homocèntric -a adj.

[ES] *homocéntrico* -a

[EN] *homocentric*

[FR] *homocentrique*

¹No s'ha de confondre amb l'hipopeda de Proclus, també anomenada *corba de Booth* o *lemniscata de Booth*, que és una corba en dues dimensions.

Que té el mateix centre que un altre.

hores desiguals f. pl.

- [ES] *horas desiguales*
 [EN] *seasonal hours*
 [FR] *heures saisonnières*
heures inégales

Divisió en dotze parts iguals de l'interval de temps comprès entre la sortida i la posta del Sol. Com que la durada d'aquest temps canvia segons l'època de l'any, la llargada de les hores també canvia.

hores equinoccials f. pl.

- [ES] *horas equinociales*
 [EN] *equinoctial hours*
 [FR] *heures régulières*

Valor de les hores desiguals en el moment dels equinoccis. Quan aquestes s'utilitzen per a qualsevol període de l'any, el dia i la nit tenen un nombre d'hores diferent. Equivalen a les hores civils utilitzades habitualment.

horitzó celeste m.

- sin. horitzó matemàtic
 horitzó vertader
 [ES] *horizonte celeste*
 [EN] *celestial horizon*
 [FR] *horizon céleste*

Pla perpendicular a la vertical de l'observador (v. fig. 1).

horitzó matemàtic m.

- [ES] *horizonte matemático*
 [EN] *mathematical horizon*
 [FR] *horizon mathématique*

v. horitzó celeste

horitzó vertader m.

- [ES] *horizonte verdadero*
 [EN] *true horizon*
 [FR] *horizon vrai*

v. horitzó celeste

I

immersió f.

[ES] *inmersión*
 [EN] *immersion*
 [FR] *immersion*

- 1 Desaparició d'una estrella durant una ocultació.
- 2 Enfosquiment de la Lluna durant un eclipsi.

inclinació f.

[ES] *inclinación*
 [EN] *inclination*
 [FR] *inclinaison*

- 1 Angle entre el pla orbital d'un cos i un pla de referència, que normalment és l'eclíptica. És un dels elements orbitals d'un planeta i es representa amb el símbol *i*.
- 2 Angle entre el pla de l'eclíptica i el pla del deferent en el sistema de Ptolemeu (gr. ἔγκλισις).
- 3 Angle entre el pla del deferent i el pla de l'epicicle en el sistema de Ptolemeu (gr. λόξωσις).

indicció f.

[ES] *indicción*
 [EN] *indiction*
 [FR] *indiction*

Període de temps de quinze anys esdevingut, des del segle IV, una de les notes cronològiques més importants en els documents (ll. *indictio*). La primera indicció comença el 313 d.C.

inḥirāf àr.

Angle que forma l'alquible amb el meridià local.

ixent adj.

[ES] *naciente*
 [EN] *rising*
 [FR] *levant*

S'aplica a un cos celeste quan surt per darrere l'horitzó.

K

kamal àr.

Instrument àrab per determinar la latitud, habitualment utilitzat en navegació. Constava d'una tarja i una corda amb nusos. La corda se subjectava amb les dents i s'estirava paral·lela al ter-

ra amb una mà, la tarja es movia fins que la vora inferior coincidia amb l'horitzó i la superior, amb un estel de referència, habitualment l'estrella polar. El nombre de nusos entre la boca i la tarja permetia calcular l'altura de l'estel i, per tant, la latitud.

L

làmina f.

- sin. timpà
clima
[ES] *lámina*
tímpano
clima
[EN] *plate*
climate
[FR] *tympan*
climat

Part fixa de l'astrolabi on es representa la projecció estereogràfica de l'esfera celeste. Sobre aquesta làmina gira l'aranya.

làmina al-xakaziya f.

- [ES] *lámina al-schakaziya*
[EN] *al-shakkaziyya plate*
[FR] *tympan al-schakaziya*

Làmina d'astrolabi dissenyada per Azarquiel que té la propietat de ser universal, és a dir, que serveix per a qualsevol latitud de l'observador.

làmina al-zarqalliya f.

- [ES] *lámina al-zarqalliya*
[EN] *al-zarqalliyya plate*
[FR] *tympan al-zarqalliyya*

Làmina d'astrolabi dissenyada per Azarquiel que consisteix en dues quadrícules del tipus *al-xakaziya* inclinades mútuament i que formen un angle igual al de l'obliquïtat de l'eclíptica. Es pot utilitzar per transformar coordenades eclíptiques en equatorials i viceversa.

latitud celeste f.

- [ES] *latitud celeste*
[EN] *celestial latitude*
[FR] *latitude céleste*

Distància angular d'un cos celeste al pla de l'eclíptica. Es representa amb el símbol β (v. fig. 1).

latitud polar f.

- [ES] *latitud polar*
[EN] *polar latitude*
[FR] *latitude polaire*

v. *basis latitudinis*²

libració f.

- [ES] *libración*
[EN] *libration*
[FR] *libration*

²La denominació *latitud polar* és moderna i segons Neugebauer (NEUGEBAUER, 1975) fou introduït el 1935 per Burgess.

Conjunt de moviments d'oscil·lació que presenta el disc lunar respecte a un observador terrestre. El més important és la libració en longitud, per la qual la Lluna sembla oscil·lar en la direcció est-oest fins a un màxim de $7^{\circ} 45'$. La libració en latitud provoca que la Lluna es balancegi en direcció nord-sud fins un màxim de $5^{\circ} 9'$. El resultat d'aquestes dues libracions és que des de la Terra es pot veure més de la meitat de la superfície lunar, concretament un 59%.

límit eclíptic m.

[ES] *límite eclíptico*
 [EN] *ecliptic limit*
 [FR] *limite éclipse*

Distància angular màxima a què pot estar el Sol dels nodes de l'òrbita lunar i produir-se un eclipsi. En el cas dels eclipsis de Sol, el límit eclíptic és de $18,5^{\circ}$ per als eclipsis parcials i $11,8^{\circ}$ per als totals. En el cas dels eclipsis de Lluna, el límit eclíptic és de $12,3^{\circ}$ per als parcials i de $4,6^{\circ}$ per als totals.

línia dels àpsides f.

[ES] *línea de los ápsides*
 [EN] *line of apsides*
apse-line
 [FR] *ligne des apses*

Línia que uneix els dos àpsides d'una òrbita; coincideix amb el seu eix major.

línia nodal f.

[ES] *línea nodal*
 [EN] *node line*
 [FR] *ligne des nœuds*

Línia que uneix els nodes ascendent i descendent d'una òrbita.

línia subestilar f.

[ES] *línea subestilar*
 [EN] *substylar line*
 [FR] *ligne sous-styloire*

Línia que correspon a la projecció de l'estil d'un rellotge de sol sobre el quadrant.

lleis de Kepler m.

[ES] *leyes de Kepler*
 [EN] *Kepler's laws*
 [FR] *lois de Kepler*

Conjunt de tres lleis, descobertes per Johannes Kepler (1571–1630) que determinen el moviment dels planetes en òrbites al voltant del Sol. La primera llei estableix que els planetes segueixen òrbites el·líptiques amb el Sol situat a un dels focus. La segona afirma que el radi vector d'un planeta escombra àrees iguals en

temps iguals. La tercera llei, finalment, estableix que el quadrat del període de revolució d'un planeta és proporcional al cub del semieix major de l'òrbita.

lletra dominical f.

- [ES] *letra dominical*
- [EN] *dominical letter*
- [FR] *lettre dominicale*

Lletra que correspon cada any al dia en què cauen els diumenges (ll. *littera dominicalis*).

Lluna de la collita f.

- [ES] *Luna de la cosecha*
- [EN] *Harvest Moon*
- [FR] *Lune des moissons*

La Lluna plena més propera a l'equinocci de tardor. La Lluna acostuma a retardar la seva sortida uns 50 minuts cada nit; aquests dies, però, l'angle que forma l'eclíptica amb l'horitzó és menor del que és habitual i el retard és de només de 20 a 30 minuts, menor quan més al nord es trobi l'observador.³

Lluna de Pàsqua f.

³En la tradició anglosaxona les llunes plenes que es produeixen cada mes tenen un nom particular. Gener: *Wolf Moon*, febrer: *Snow Moon*, març: *Worm Moon*, abril: *Pink Moon*, maig: *Flower Moon*, juny: *Strawberry Moon*, juliol: *Buck Moon*, agost: *Sturgeon Moon*, setembre: *Harvest Moon*, octubre: *Hunter's Moon*, novembre: *Beaver Moon*, desembre: *Cold Moon*.

- [ES] *Luna de Pascua*
- [EN] *Paschal moon*
- [FR] *Lune pascale*
Lune de Pâques

Primera Lluna plena posterior de l'equinocci de primavera.

llunació f.

- [ES] *lunación*
- [EN] *lunation*
- [FR] *lunaison*

v. mes sinòdic

llunari m.

- [ES] *lunario*
- [EN] *lunarium*
- [FR] *lunaire*

1 Calendari amb taules que permeten saber les llunacions i les posicions i moviment de la Lluna durant un cert interval de temps.

2 Model mecànic del moviment de la Lluna. Vegeu també *telluri*.

longitud celeste f.

- sin. longitud eclíptica
- [ES] *longitud celeste*
- [EN] *celestial longitude*
- [FR] *longitude céleste*

Distància angular d'un cos celeste al punt equinoccial d'Àries, mesurada al llarg de l'eclíptica. S'acostuma a simbolitzar per λ (v. fig. 1).

longitud eclíptica f.

[ES] *longitud eclíptica*

[EN] *ecliptic longitude*

[FR] *longitude éclipse*

v. longitud celeste

longitud per a l'època f.

[ES] *longitud en la época*

[EN] *longitude at the epoch*

[FR] *longitude à l'époque*

Angle format entre el punt equinoccial i el node ascendent d'una òrbita, mesurat en direcció est sobre l'eclíptica, més l'angle format pel node ascendent i la posició del planeta en un moment determinat, mesurat en direcció est al llarg del pla orbital.

longitud polar f.

[ES] *longitud polar*

[EN] *polar longitude*

[FR] *longitude polaire*

v. *mediatio caeli*⁴

⁴La denominació *longitud polar* és moderna i segons Neugebauer (NEUGEBAUER, 1975) fou introduït el 1935 per Burgess.

M

magnitud f.

- [ES] *magnitud*
 [EN] *magnitude*
 [FR] *magnitude*

Mesura de la brillantor d'una estrella. L'astrònom grec Hiparc de Nicea (c. 190 – c. 120 a.C.) fou el primer a assignar un valor de magnitud a cada estrella; la seva escala assignava magnitud 1 a les estrelles més brillants i magnitud 6 a les més febles.

mare f.

- [ES] *madre*
vientre
 [EN] *mater*
 [FR] *mère*

Disc metàl·lic que forma la base d'un astrolabi i sobre el qual es col·loquen les làmines i l'aranya.

mecanisme d'Anticitera m.

- [ES] *mecanismo de Anticitera*
 [EN] *Antikythera mechanism*
 [FR] *mécanisme d'Anticythère*

Calculadora mecànica d'època hel·lenística que permet calcular posicions dels cossos celestes. Està datada cap a l'any 100

a.C. i fou trobada l'any 1900 entre les restes d'un naufragi en aigües properes a l'illa d'Anticitera. L'aparell és significatiu pel grau de sofisticació i complexitat assolit, superior al de qualsevol giny equivalent d'època medieval i renaixentista, i per ser l'únic aparell d'aquesta mena conservat de l'Antiguitat.

mediació f.

- [ES] *mediación*
 [EN] *mediation*
 [FR] *médiation*

v. *mediatio cæli*

mediatio cæli ll.

Longitud celeste del punt de l'eclíptica que té la mateixa ascensió recta que un cos celeste quan aquest culmina.

meridià celeste m.

- [ES] *meridiano celeste*
 [EN] *celestial meridian*
 [FR] *méridien céleste*
méridienne

Cercle màxim de l'esfera celeste que passa pel pol celeste i pel

zenit. Quan no hi ha confusió amb el meridià terrestre s'anomena simplement *meridià*.

merkhet eg.

[ES] merjet
[EN] merkhet
[FR] merkhet

Instrument egipci utilitzat per determinar el temps durant la nit. Està format per una barra horitzontal amb una protuberància en un dels seus extrems, i de la qual penja una plomada. S'usava conjuntament amb una eina per determinar la visual, el *bay*.

mes anomalístic m.

[ES] *mes anomalístico*
[EN] *anomalistic month*
[FR] *révolution anomalistique*

Període de temps comprès entre dos passos consecutius de la Lluna pel seu perigeu. El seu valor és aproximadament de 27,554 dies.

mes draconític m.

[ES] *mes draconítico*
[EN] *draconitic month*
draconic month
[FR] *révolution draconitique*

Període de temps comprès entre dos passos consecutius de la Lluna pel node ascendent de la seva òrbita. El seu valor és de 27,212 dies.

mes sideri m.

[ES] *mes sidéreo*
[EN] *sidereal month*
[FR] *révolution sidérale*

Període de temps que correspon a una revolució de la Lluna al voltant de la Terra respecte a les estrelles fixes. És igual a 27,322 dies.

mes sinòdic m.

sin. llunació
[ES] *mes sinódico*
[EN] *synodic month*
[FR] *révolution synodique*

Període de temps comprès entre dues fases lunars iguals i consecutives. El seu valor mitjà és de 29,531 dies.

mes tròpic m.

[ES] *mes trópico*
[EN] *tropical month*
[FR] *révolution tropique*

Període de temps que correspon a una revolució de la Lluna al voltant de la Terra respecte al

punt equinoccial de primavera.
És igual a 27,321 dies i es dife-
rencia del mes sideri en uns 7 s.

migdia m.

[ES] *mediodía*
[EN] *noon*
[FR] *midi*

Moment en què el Sol travessa el
meridià local.

minut m.

[ES] *minuto*
[EN] *minute*
[FR] *minute*

Unitat de temps que equival a la
seixantena part d'una hora. El
seu símbol en el Sistema Interna-
cional és min.

minut d'arc m.

[ES] *minuto de arco*
[EN] *arcminute*
minute of arc
[FR] *minute d'arc*

Unitat de mesura d'angles igual
a una seixantena part d'un grau.
El seu símbol és '.

moviment apsidal m.

[ES] *movimiento apsidal*
[EN] *apsidal motion*
[FR] *mouvement apsidal*

Moviment de rotació de la línia
dels àpsides.

moviment diürn m.

[ES] *movimiento diurno*
[EN] *daily motion*
[FR] *mouvement diurne*

Moviment efectuat pels estels
d'est a oest.

moviment propi m.

[ES] *movimiento propio*
[EN] *proper motion*
[FR] *mouvement propre*

Moviment normal dels planetes
d'oest a est sobre el fons d'estels
fixos.

moviment retrògrad m.

[ES] *movimiento retrógrado*
[EN] *retrograde motion*
[FR] *mouvement rétrograde*

v. retrogradació

N

nadir m.

- [ES] *nadir*
 [EN] *nadir*
 [FR] *nadir*

Punt diametralment oposat al zenit.

navicula ll.

Instrument medieval d'origen europeu que consisteix en un quadrant horari amb el qual hom pot trobar el temps local a partir de l'altura solar i la declinació solar per a qualsevol latitud terrestre. El seu nom deriva de la forma característica de vaixell que té l'instrument. També es troba referenciat amb la denominació *navicula de Venetiis* (pl. *naviculae*).

navicula de Venetiis ll.

v. *navicula*

neomènia f.

- [ES] *neomenia*
 [EN] *neomenia*
 [FR] *néoménie*

Primer dia del calendari lunar.

nictèmeron m.

- [ES] *nictémero*
 [EN] *nycthemeron*
 [FR] *nycthémère*

Període de 24 hores que comprèn el dia i la nit (gr. νυκθήμερον).

nocturlabi m.

- sin. nocturnal
 [ES] *nocturlabio*
 [EN] *nocturnal*
 [FR] *nocturlabe*

Instrument utilitzat per calcular el temps durant la nit.

nocturnal m.

v. nocturlabi

node m.

- [ES] *nodo*
 [EN] *node*
 [FR] *nœud*

Punt en què una òrbita interseca un pla de referència, com el pla de l'eclíptica o el pla de l'equador. Tota òrbita té dos nodes respecte a un pla qualsevol: el node ascendent, on el cos travessa

aquell pla de sud a nord, i el node descendent, on el cos travessa el pla de nord a sud.

nonagèsima f.

sin. punt mitjà del cel

[ES] *nonagésima*

[EN] *nonagessimal*

[FR] *nonagésime*

Punt més alt del cel sobre l'hora local.

nutació f.

[ES] *nutación*

[EN] *nutation*

[FR] *nutation*

Oscil·lació periòdica de l'eix de la Terra, provocada per l'atracció diferencial del Sol i la Lluna sobre l'eixamplament equatorial de la Terra. En realitat es compon de diverses oscil·lacions superposades, la més important de les quals té una amplitud de 9".

O

obliquïtat f.

- [ES] *oblicuidad*
 [EN] *obliquity*
 [FR] *obliquité*

Angle que formen el pla de l'eclíptica i el pla de l'equador celeste. Actualment el seu valor és d'uns 23° 27' i disminueix a un ritme d'uns 47" per segle.

ocàs m.

- [ES] *ocaso*
 [EN] *setting*
sunset (aplicat al Sol)
 [FR] *coucher*
déclin

Posta d'un cos celeste darrera l'horitzó.

octaeteris m.

- [ES] *octaeteris*
 [EN] *octaeteris*
 [FR] *octaeteris*

Període de vuit anys després del qual les fases de la Lluna tenen lloc el mateix dia més un o dos dies.

octant m.

- [ES] *octante*
 [EN] *octant*
 [FR] *octant*

Instrument derivat de l'astrolabi i anàleg al sextant, el sector del qual és de 45°.

ocultació f.

- [ES] *ocultación*
 [EN] *occultation*
 [FR] *occultation*

Pas d'un cos celeste per davant d'un altre respecte a un observador terrestre.

oposició f.

- [ES] *oposición*
 [EN] *opposition*
 [FR] *opposition*

Situació en què la longitud celeste de dos cossos celestes difereix en 180°.

òrbita f.

- [ES] *órbita*
 [EN] *orbit*
 [FR] *orbite*

Trajectòria descrita per un cos en l'espai.

ortus m.

[ES] *orto*

[EN] *rising*

sunrise (aplicat al Sol)

[FR] *lever*

Sortida d'un cos celeste per l'horitzó.

P

paral·laxi f.

[ES] *paralaje*
 [EN] *parallax*
 [FR] *parallaxe*

Diferència angular entre les posicions d'un objecte vist des de dos punts d'observació separats per una certa distància.

paral·laxi anual f.

sin. paral·laxi heliocèntrica
 [ES] *paralaje anual*
 [EN] *annual parallax*
 [FR] *parallaxe annuelle*

Paral·laxi màxima d'un estel al llarg d'un any, provocada pel moviment de la Terra al voltant del Sol.

paral·laxi diürna f.

sin. paral·laxi geocèntrica
 [ES] *paralaje diurna*
 [EN] *diurnal parallax*
 [FR] *parallaxe diurne*

Paral·laxi màxima d'un estel al llarg d'un dia, provocada pel moviment de rotació de la Terra sobre el seu eix.

paral·laxi geocèntrica f.

[ES] *paralaje geocèntrica*
 [EN] *geocentric parallax*
 [FR] *parallaxe géocentrique*

v. paral·laxi diürna

paral·laxi heliocèntrica f.

[ES] *paralaje heliocèntrica*
 [EN] *heliocentric parallax*
 [FR] *parallaxe héliocentrique*

v. paral·laxi anual

parell de Tusi m.

[ES] *par de Tusi*
 [EN] *Tusi's pair*
 [FR] *paire de Tusi*

Construcció geomètrica dissenyada per l'astrònom àrab Naṣīr al-Dīn al-Ṭūsī (1201–1274) que consisteix en la substitució dels epicicles de Ptolemeu per un petit cercle que gira dins de la circumferència d'un altre cercle de radi doble.

parheli m.

[ES] *parhelio*
 [EN] *mock sun*
       parhelium
 [FR] *parhélie*

Cadascun dels discs brillants que, de vegades, hom pot veure a banda i banda del Sol. Sovint també s'aplica al mateix fenomen que es produeix amb la Lluna. Vegeu també parseleni.

parseleni m.

- [ES] *parselenio*
- [EN] *parseelenium*
- [FR] *parasélène*

Cadascun dels discs brillants que, de vegades, hom pot veure a banda i banda de la Lluna. Vegeu també parheli.

pas pel meridià m.

- [ES] *paso por el meridiano*
- [EN] *transit*
- [FR] *passage au méridien*

v. culminació

perigeu m.

- [ES] *perigeo*
- [EN] *perigee*
- [FR] *périgée*

Punt de l'òrbita d'un cos celeste en què aquest és més proper a la Terra.

periheli m.

- [ES] *perihelio*

- [EN] *perihelion*
- [FR] *périhélie*

Punt d'una òrbita que està més proper al Sol (v. fig. 3).

pínnula f.

- [ES] *pínula*
- [EN] *vane*
- [FR] *pinnule*

Petita tauleta metàl·lica que en els instruments topogràfics i astronòmics serveix per dirigir la visual gràcies a un petit orifici circular o longitudinal.

planeta m.

- [ES] *planeta*
- [EN] *planet*
- [FR] *planète*

Cos celeste que es mou respecte als estels fixos i que retorna de manera periòdica a aproximadament la mateixa posició respecte a aquells, segons l'astronomia posicional pretelescòpica. D'acord amb el sistema de Ptolemeu tots els planetes descriuen òrbites circulars al voltant de la Terra; per ordre de distància a la Terra són: Lluna, Mercuri (☿), Venus (♀), Sol (☉), Mart (♂), Júpiter (♃) i Saturn (♄). D'acord amb el sistema copernicà, tots els planetes descriuen òrbites circulars al voltant

del Sol i per ordre de distància al Sol són: Mercuri, Venus, Terra, Mart, Júpiter i Saturn. En realitat els planetes descriuen òrbites el·líptiques al voltant del Sol i, després de la invenció del telescopi, se'n descobriren dos més, Urà (♅) i Neptú (♆), segons la definició actual de *planeta* de la Unió Astronòmica Internacional.

planeta inferior m.

[ES] *planeta inferior*
 [EN] *inferior planet*
 [FR] *planète inférieure*

1 Planeta que, en el sistema de Ptolemeu, té un epicicle que es manté colineal amb la Terra i el Sol. Els planetes inferiors en aquest sistema són Mercuri i Venus.

2 Planeta que, en el sistema copernicà, és més a prop del Sol que la Terra. Els planetes inferiors en aquest sistema són també Mercuri i Venus.

planeta superior m.

[ES] *planeta superior*
 [EN] *superior planet*
 [FR] *planète supérieure*

1 Planeta que, en el sistema de Ptolemeu, té un epicicle que no es manté colineal amb la Terra i el Sol. Els planetes inferiors en aquest sistema són Mart, Júpiter

i Saturn.

2 Planeta que, en el sistema copernicà, és més lluny del Sol que la Terra. Els planetes inferiors en aquest sistema són també Mart, Júpiter i Saturn.

planetari m.

[ES] *planetario*
 [EN] *planetarium*
orrery
 [FR] *planétarium*

Model físic del sistema solar, ja sigui amb un model heliocèntric o geocèntric, normalment utilitzat amb finalitats demostratives.

planisferi m.

[ES] *planisferio*
 [EN] *planisphere*
 [FR] *planisphère*

Mapa circular de la volta celeste que disposa d'una màscara circular que pot rotar sobre la primera per tal d'indicar quina part del cel és visible en un lloc i un temps determinat.

pol celeste m.

[ES] *polo celeste*
 [EN] *celestial pole*
 [FR] *pôle céleste*

Qualsevol dels dos punts al voltant dels quals gira l'esfera celeste. Estan situats a 90° respecte a

l'equador celeste. Quan no hi ha confusió amb els pols geogràfics s'anomenen simplement *pol*s.

pol eclíptic m.

- [ES] *polo eclíptico*
- [EN] *ecliptic pole*
- [FR] *pôle de l'écliptique*

Qualsevol dels dos punts de l'esfera celeste situats a 90° respecte al pla de l'eclíptica.

precessió dels equinoccis f.

- [ES] *precesión de los equinoccios*
- [EN] *precession of the equinoxes*
- [FR] *précession des équinoxes*

Moviment de rotació del pol celeste al voltant del pol eclíptic, amb un període d'uns 25.800 anys. La precessió dels equinoccis fou descoberta per Hiparc de Nicea i fa que els punts equinoccials es moguin cap a l'oest al llarg l'eclíptica, respecte als estels fixos.

primer motor m.

- [ES] *primer motor*
- [EN] *prime mover*
- [FR] *premier mobile*

Nom donat a la novena esfera en la cosmologia d'Aristòtil. És l'esfera que mou totes les altres

i no és moguda per cap altra (ll. *primum mobile*).

primer punt d'Àries m.

- sin. punt vernal
- [ES] *primer punto de Aries*
- [EN] *first point of Aries*
- [FR] *premier point du Bélier*

Punt de l'equinocci vernal o de primavera. Es representa amb el símbol ♈ (v. fig. 1).

primer punt de Libra m.

- [ES] *primer punto de Libra*
- [EN] *first point of Libra*
- [FR] *premier point de la Balance*

Punt de l'equinocci autumnal o de tardor. Es representa amb el símbol ♎ (v. fig. 1).

projecció f.

- [ES] *proyección*
- [EN] *projection*
- [FR] *projection*

1 Procediment matemàtic que permet representar una superfície corba sobre un pla (v. fig. 4).

2 Imatge sobre un pla que resulta del procediment anterior.

projecció estereogràfica f.

- [ES] *proyección estereográfica*
- [EN] *stereographic projection*
- [FR] *projection stéréographique*

Tipus de projecció que projecta cada punt d'una esfera sobre un pla tangent a aquesta mitjançant una recta que passa per l'antípoda del punt de tangència i el punt a projectar. Té la propietat que els cercles es transformen en cercles i que els angles es conserven (v. fig. 4).

projecció ortogràfica f.

[ES] *proyección ortográfica*
 [EN] *orthographic projection*
 [FR] *projection orthographique*

Tipus de projecció que projecta cada punt d'una esfera sobre un pla tangent a aquesta mitjançant una recta perpendicular a aquest pla (és a dir, el punt de projecció es situa a l'infinit). No conserva els angles ni transforma cercles en cercles, però equival a la visió de l'esfera des d'un punt llunyà (v. fig. 4).

prosneusi f.

[ES] *prosneusis*
 [EN] *prosneusis*
 [FR] *prosneuse*

Mecanisme ideat per Ptolemeu per explicar certes desigualtats en el moviment de la Lluna que es produeixen a les quadratures. Consisteix en un petit moviment d'oscil·lació de l'epicicle lunar.

punt antisolar m.

[ES] *punto antisolar*
 [EN] *antisolar point*
 [FR] *point antisolaire*

Punt sobre l'esfera celeste exactament oposat al punt on es troba el Sol.

punt estacionari m.

sin. estació
 [ES] *punto estacionario*
 [EN] *stationary point*
 [FR] *point stationnaire*

Punt de la trajectòria d'un planeta en què aquest canvia el seu moviment propi pel moviment retrògrad.

punt mitjà del cel m.

[ES] *punto medio del cielo*

v. nonagèsima

punt sublunar m.

[ES] *punto sublunar*
 [EN] *sublunar point*
 [FR] *point sublunaire*

Punt de la superfície de la Terra sobre el qual la Lluna es troba exactament al zenit.

punt subsolar m.

[ES] *punto subsolar*

[EN] *subsolar point*

[FR] *point subsolaire*

Punt de la superfície de la Terra sobre el qual el Sol es troba exactament al zenit.

punt vernal m.

[ES] *punto vernal*

[EN] *vernal point*

[FR] *point vernal*

v. primer punt d'Àries

Q

quadrans canonicis ll.

v. quadrant de sinus

quadrans novus ll.

sin. quadrant astrolàbic

Instrument derivat de l'astrolabi en què el cercle complet es re-dueix a un quart de cercle. La primera descripció que se'n conserva és la de Profaci de Montpeller el 1288. Pot realitzar totes les funcions d'un astrolabi estàndard però de forma menys intuïtiva (pl. *quadrantes novi*)

quadrans vetus ll.

sin. quadrant horari

Instrument d'origen islàmic que permet determinar l'altura del Sol i així obtenir les hores desiguals, però només és exacte per a una latitud determinada. (pl. *quadrantes veti*)

quadrans vetustissimus ll.

v. quadrant de sinus⁵

quadrant¹ m.

[ES] *cuadrante*

[EN] *quadrant*

[FR] *quadrant*

Instrument per mesurar distàncies angulars que consisteix en un quart de cercle graduat i una corda amb plomada fixada al centre del cercle.

quadrant² m.

[ES] *cuadrante*

[EN] *dial*

[FR] *cadran*

Relotge de sol traçat sobre un pla.

quadrant astrolàbic m.

[ES] *cuadrante astrolábico*

[EN] *astrolabe quadrant*

[FR] *quadrant astrolabique
astrolabe-quadrant*

v. *quadrans novus*

⁵Segons Vernet (VERNET, 1999), la deominació *quadrans vetustissimus* fou introduït per Millàs i Vallicrosa precisament per diferenciar aquest tipus de quadrant del *novus* i del *vetus*.

quadrant d'almucantarat m.

- [ES] *cuadrante de almicantarat*
 [EN] *almucantar quadrant*
 [FR] *quadrant d'almicantarat*

Instrument similar al *quadrans novus* o quadrant astrolàbic que permet la lectura directa de l'hora però està limitat a una latitud geogràfica.

quadrant de sinus m.

- [ES] *cuadrante de senos*
 [EN] *sine quadrant*
 [FR] *quadrant des sinus*

Quadrant que permet mesurar angles i, sobretot, resoldre gràficament problemes de trigonometria plana i esfèrica. Està format per una xarxa de línies que determinen escales de sinus i cosinus. També es coneix per les denominacions llatines *quadrans canonis* i *quadrans vetustissimus*.

quadrant horari m.

- [ES] *cuadrante horario*
 [EN] *hour quadrant*
 [FR] *quadrant horaire*

v. *quadrans vetus*

quadrant universal m.

- [ES] *cuadrante universal*
 [EN] *universal quadrant*
 [FR] *quadrant universel*

Tipus de quadrant que pot utilitzar-se per a qualsevol latitud geogràfica.

quadrat d'ombres m.

- [ES] *cuadrado de sombras*
 [EN] *shadow square*
 [FR] *carré des ombres*

Escala quadrada o rectangular que es troba sovint als dors dels astrolabis. Serveix per mesurar altures i distàncies simulant la relació entre un gnòmon i la seva ombra. Les dues escales presents als quadrats d'ombres s'anomenen *umbra recta* i *umbra versa*, a cada valor d'una correspon un valor de l'altra.

quadratura f.

- [ES] *cuadratura*
 [EN] *quadrature*
 [FR] *quadrature*

Situació relativa de dos cossos celestes les longituds astronòmiques dels quals difereixen en 90°.

R

radian m.

- [ES] *radián*
 [EN] *radian*
 [FR] *radian*

Unitat d'angle pla que correspon a un arc de circumferència de longitud igual al radi. El seu símbol en el Sistema Internacional és rad.

radiant m.

- [ES] *radiante*
 [EN] *radiant*
 [FR] *radiant*

Punt de la volta celeste d'on semblen provenir tots els meteoros d'un eixam de meteoros.

regle de càlcul m.

- [ES] *regla de cálculo*
 [EN] *slide-rule*
 [FR] *règle à calcul*

Instrument portàtil emprat per a fer certs càlculs numèrics ràpids i que té un grau d'aproximació suficient per a la majoria d'aplicacions.

rellotge anafòric m.

- [ES] *reloj anafórico*
 [EN] *anaphoric clock*
 [FR] *horloge anaphorique*

Relotge que utilitza com a superfície un astrolabi i mostra les hores desiguals.

rellotge astrolàbic m.

- [ES] *reloj astrolábico*
 [EN] *astrolabic clock*
 [FR] *horloge astrolabique*

v. astrolabi mecànic

rellotge de sol m.

- [ES] *reloj de sol*
 [EN] *sundial*
 [FR] *cadran solaire*

Relotge en què l'hora s'indica mitjançant l'ombra projectada per gnòmon sobre una determinada superfície.

rellotge de sol analemàtic m.

- [ES] *reloj de sol analemático*
 [EN] *analemmatic sundial*
 [FR] *cadran analemmatique*

Relotge de sol que utilitza la projecció de l'analema sobre una superfície.

rellotge de sol equatorial m.

[ES] *reloj de sol ecuatorial*
 [EN] *equatorial sundial*
 [FR] *cadran équatorial*

Relotge de sol format per un semicercle que representa l'equador terrestre i un estil central inclinat que projecta l'ombra sobre el semicercle.

retard m.

[ES] *retardo*
 [EN] *retardation*
 [FR] *retard*

Diferència de temps entre les sortides successives de la Lluna. El seu valor mitjà és de 50,4 min.

retícula matemàtica f.

[ES] *retícula matemática*
 [EN] *mathematical grid*
 [FR] *grille mathématique*

Qualsevol tipus de diagrama que permeti realitzar càlculs matemàtics de forma gràfica. En la gran majoria de casos es tracta de problemes de trigonometria, de manera que la denominació és quasi sinònima de *retícula trigonomètrica*.

retícula trigonomètrica f.

[ES] *retícula trigonométrica*
 [EN] *trigonometrical grid*
 [FR] *grille trigonométrique*

Qualsevol tipus de diagrama que permeti realitzar càlculs trigonomètrics de forma gràfica, per exemple un quadrant de sinus.

retrogradació f.

sin. moviment retrògrad
 [ES] *retrogradación*
 [EN] *retrogradation*
 [FR] *rétrogradation*

Interrupció del moviment propi d'un planeta d'oest a est durant la qual es mou d'est a oest.

ritme sideri m.

[ES] *ritmo sidéreo*
 [EN] *sidereal rate*
 [FR] *rythme sidéral*

Velocitat de moviment dels estels fixos sobre la volta celeste. Correspon a la velocitat de rotació de la Terra respecte als estels fixos (dia sideri mitjà).

S

saphea Azarchelis ll.

v. assafea

safea f.

v. assafea

saros m.

[ES] *saros*

[EN] *saros*

[FR] *saros*

Període de temps després del qual es repeteix la successió d'eclipsis. És igual a 223 llunacions.

satèl·lit m.

[ES] *satélite*

[EN] *satellite*

[FR] *satellite*

Cos celeste que orbita entorn d'un altre.

secular adj.

[ES] *secular*

[EN] *secular*

[FR] *séculaire*

1 Que té lloc durant un període de temps molt llarg.

2 Que és acumulatiu o que sempre es produeix en el mateix sentit (per exemple, una pertorbació secular provoca un efecte acumulatiu i s'oposa a una pertorbació periòdica).

segon m.

[ES] *segundo*

[EN] *second*

[FR] *seconde*

Unitat de temps equivalent a la seixantena part d'un minut i a 1/86.400 del dia solar mitjà. El seu símbol en el Sistema Internacional és s.

segon d'arc m.

[ES] *segundo de arco*

[EN] *arcsecond*

second of arc

[FR] *seconde d'arc*

Unitat de mesura d'angles igual a la seixantena part d'un minut d'arc. El seu símbol és ''.

seleno- adj.

[ES] *seleno-*

[EN] *seleno-*

[FR] *séléno-*

Prefix que indica relació amb Lluna.

semieix major m.

[ES] *semieje mayor*
 [EN] *semi-major axis*
 [FR] *demi-grand axe*

Meitat del diàmetre més gran d'una el·lipse. Es representa per *a* (v. fig. 3).

semieix menor m.

[ES] *semieje menor*
 [EN] *semi-minor axis*
 [FR] *demi-petit axe*

Meitat del diàmetre més petit d'una el·lipse. Es representa per *b* (v. fig. 3).

sexagenari m.

[ES] *sexagenario*
 [EN] *sexagenarium*
 [FR] *séxagenaire*

Instrument derivat de l'equatori que consisteix en un quadrant amb una retícula trigonomètrica en una banda i, en l'altra, un conjunt d'escales circulars per al càlcul de longituds mitjanes i anomalies del Sol, la Lluna i els planetes.

sextant m.

[ES] *sextante*
 [EN] *sextant*
 [FR] *sextant*

Instrument format per una sisenana part d'un cercle (60°) i que serveix per mesurar l'altura dels astres.

signe m.

[ES] *signo*
 [EN] *sign*
 [FR] *signe*

Interval de 30° utilitzat per calcular longituds celestes.

sinòdic -a adj.

[ES] *sinódico -a*
 [EN] *sinodic*
 [FR] *synodique*

1 Relatiu a la Lluna.

2 S'aplica a un període de temps definit per dues fases lunars idèntiques. Vegeu també mes sinòdic.

sinus inclinat m.

v. sinus vers

sinus vers m.

sin. sinus inclinat
 [ES] *seno verso*
seno inclinado

[EN] *versed sine*
versine

[FR] *sinus verse*

Funció trigonomètrica d'un angle que equival a u menys el cosinus de l'angle: $\text{vers}(\alpha) = 1 - \cos \alpha$ (ll. *sinus versus*).

sistema copernicà m.

[ES] *sistema copernicano*

[EN] *Copernican system*

[FR] *système copernicien*

Model heliocèntric que considera el Sol immòbil al centre de l'univers i en què la Terra i els planetes descriuen òrbites circulars al seu voltant. Fou elaborat per Nicolau Copèrnic i publicat en la seva obra *De revolutionibus orbium coelestium* el 1543.

sistema ptolemaic m.

[ES] *sistema tolemaico*

[EN] *Ptolemaic system*

[FR] *système ptolémaïque*

Model geocèntric que considera la Terra immòbil al centre de l'univers i en què el Sol, la Lluna i els altres cinc planetes descriuen òrbites circulars al seu voltant. Els seus principis bàsics foren establerts per Aristòtil, però la seva versió més elaborada fou la de Claudi Ptolemeu, al segle II. Posteriorment fou revisat i

modificat per astrònoms medievals cristians i islàmics, però sense alterar-ne els principis bàsics.

sistema semiticònic m.

[ES] *sistema semiticónico*

[EN] *semi-Tychonic system*

semi-Tychonian system

[FR] *système semi-tychonique*

Model geoheliocèntric de l'univers elaborat per Giovanni Battista Riccioli (1598–1671), a partir del sistema ticònic i en el qual la Terra és al centre de l'univers, la Lluna, el Sol, Júpiter i Saturn giren al seu voltant i els altres tres planetes, Mercuri, Venus i Mart, giren al voltant del Sol.

sistema ticònic m.

[ES] *sistema ticónico*

[EN] *Tychonic system*

Tychonian system

[FR] *système tychonique*

Model geoheliocèntric de l'univers elaborat per Tycho Brahe, en el qual la Terra és al centre de l'univers, la Lluna i el Sol giren al seu voltant i els altres cinc planetes giren al voltant del Sol.

sizígia f.

[ES] *sizigia*

sicigia

[EN] *syzygy*

[FR] *syzygie*

1 Posició de la Lluna o d'un planeta quan és en conjunció o oposició amb el Sol.

2 Cadascun dels dos punts de l'òrbita de la Lluna corresponents a les sizígies.

Sol mitjà m.

[ES] *sol medio*

[EN] *mean sun*

[FR] *soleil moyen*

Cos celeste fictici que completa una trajectòria sobre l'equador celeste en un any a un ritme regular. Defineix el temps solar mitjà i, a diferència del Sol vertader, el seu moviment sobre la volta celeste és uniforme.

Sol vertader m.

[ES] *sol verdadero*

[EN] *true sun*

[FR] *soleil vrai*

Cos celeste fictici que correspon a la posició del Sol en cada instant de temps. El seu moviment sobre la volta celeste no és uniforme i, per tant, per definir amb precisió el temps solar, cal introduir el concepte de Sol mitjà.

solstici m.

[ES] *solsticio*

[EN] *solstice*

[FR] *solstice*

Qualsevol dels dos punts en què el Sol assoleix la seva declinació màxima per sobre o per sota de l'equador celeste.

T

Taules alfonsines f. pl.

- [ES] Tablas alfonsíes
 [EN] Alphonsine Tables
 [FR] Tables Alphonsines

Taules astronòmiques compilades el 1272 per Judà ben Moxè i Ishāq ben Sid, per ordre del rei Alfons X de Castella i que es convertiren en les taules més famoses i utilitzades durant tota l'Edat Mitjana i fins l'aparició, el 1627, de les *Taules rudolfines* de Kepler, calculades ja amb el sistema copernicà.

Taules de Barcelona f. pl.

- sin. *Taules del rei en Pere*
 [ES] Tablas de Barcelona
 [EN] Barcelona Tables
 [FR] Tables de Barcelone

Taules astronòmiques compilades a partir de 1361 per Pere Enghilbert de Barcelona i Dalmau Sesplanes de Perpinyà, per ordre del rei Pere III d'Aragó, i completades posteriorment per Jacob ben Abraham Ishāq al Qor-suno. Prenen com a referència la longitud i la latitud de Barcelona i foren les taules astronòmiques més importants elaborades a la Corona d'Aragó durant la baixa Edat Mitjana.

Taules rudolfines f. pl.

- [ES] Tablas rudolfinas
 [EN] Rudolphine Tables
 [FR] Tables Rudolfines

Taules astronòmiques compilades el 1627 per Johannes Kepler, les primeres a utilitzar el sistema copernicà i que incorporen les observacions de Tycho Brahe i la primera i segona lleis de Kepler (ll. *Tabulae Rudolphinae*).

telluri m.

- [ES] *telurio*
 [EN] *tellurian*
tellurium
 [FR] *tellurium*

Model mecànic del moviment de la Terra o de la Terra i la Lluna conjuntament. Vegeu també llunari.

temps local m.

- [ES] *tiempo local*
 [EN] *local time*
 [FR] *temps local*

Temps mesurat respecte al meridià local de l'observador. Pot ser el temps solar o el temps sideri local.

temps sideri m.

[ES] *tiempo sidéreo*

[EN] *sidereal time*

[FR] *temps sidéral*

Sistema de mesura del temps que pren com a referència els estels fixos. És igual a l'angle horari del primer punt d'Àries. Segons si es refereix a l'equinocci vertader o a l'equinocci mitjà, s'obté el temps sideri aparent o el temps sideri mitjà, respectivament.

temps sideri local m.

[ES] *tiempo sidéreo local*

[EN] *local sidereal time*

[FR] *temps sidéral local*

Temps sideri mesurat respecte al meridià local de l'observador. És igual a l'angle horari local del primer punt d'Àries.

temps solar m.

[ES] *tiempo solar*

[EN] *solar time*

[FR] *temps solaire*

Sistema de mesura del temps que pren com a referència el Sol. És igual a l'angle horari del Sol més 12 hores, per fer que l'origen es trobi a mitjanit i no a migdia. Segons si es refereix al Sol vertader o al Sol mitjà s'obté el temps solar aparent o el temps solar mitjà, respectivament.

terminador m.

[ES] *terminador*

[EN] *terminator*

[FR] *terminateur*

Línia que separa la part il·luminada de la Lluna de la part fosca.

torquetum m.

[ES] *torquetum*

[EN] *torquetum*

turket

[FR] *torquetum*

turquet

Instrument que s'utilitzava per calcular la posició d'un cos celeste en qualsevol dels sistemes de coordenades equatorials, eclíptic o terrestre. Està format per un conjunt de plaques circulars amb alidades.

trànsit m.

[ES] *tránsito*

[EN] *transit*

[FR] *passage au méridien*

v. culminació

trepidació f.

[ES] *trepidación*

[EN] *trepidation*

[FR] *trépidation*

1 Suposada variació en el valor de la precessió, atribuïda tradicionalment a l'astrònom Thābit ibn Qurra (836–901), tot i que segurament és d'origen més antic.

2 Mecanisme geomètric per explicar, dins el sistema de Ptolemeu, la suposada variació en el valor de la precessió.

triangle astronòmic m.

sin. triangle esfèric
 [ES] *triángulo astronómico*
 [EN] *astronomical triangle*
 [FR] *triangle astronomique*

Triangle sobre la volta celeste en què els tres costats són arcs de cercles màxims.

triangle esfèric m.

[ES] *triángulo esférico*
 [EN] *spherical triangle*
 [FR] *triangle sphérique*

v. triangle astronòmic

triangulació f.

[ES] *triangulación*
 [EN] *triangulation*
 [FR] *triangulation*

Mètode que permet determinar la distància a un objecte llunyà mitjançant l'observació de l'angle que forma amb algun punt

de referència des de dos punts d'observació diferents.

trigòmetre m.

[ES] *trigómetro*
 [EN] *trigometer*
 [FR] *trigomètre*

Instrument semblant al triquetrum, utilitzat per mesurar angles i distàncies.

triquetrum m.

[ES] *triquetrum*
 [EN] *triquetrum*
 [FR] *triquetrum*

Instrument, possiblement dissenyat per Ptolemeu, consistent en un pal vertical amb dues barres o braços que el travessen. Serveix per mesurar altures o distàncies zenitals dels objectes celestes.

tub òptic m.

[ES] *tubo óptico*
 [EN] *optical tube*
 [FR] *tube optique*

Tub buit i cilíndric que permet fixar la vista en un cos celeste determinat. No conté cap element òptic (lents, miralls) i no s'ha de confondre amb cap tipus de telescopi (àr. *anbāba*).

U

umbra recta ll.

Escala d'un quadrat d'ombres que simula l'ombra projectada sobre un pla horitzontal per un gnòmon vertical quan el Sol té una altura sobre l'horitzó d'entre 0° i 45°.

umbra versa ll.

Escala d'un quadrat d'ombres que simula l'ombra projectada

sobre un pla horitzontal per un gnòmon vertical quan el Sol té una altura sobre l'horitzó d'entre 45° i 90°.

Uhrtäfelchen al.

Instrument dissenyat per Johann Müller de Königsberg (Regiomontanus, 1436–1476) que possiblement és una adaptació tardana de les *naviculae*.

V

variació f.[ES] *variación*[EN] *variation*[FR] *variation*

Pertorbació periòdica de l'òrbita de la Lluna en què la seva longitud celeste oscil·la amb un període de mig mes sinòdic i una amplitud de 40'.

velocitat orbital f.[ES] *velocidad orbital*[EN] *orbital velocity*[FR] *vitesse orbitale*

Velocitat que té un cos celeste en un punt determinat de la seva òrbita.

vertical f.[ES] *vertical*[EN] *vertical*[FR] *verticale*

v. cercle d'altura

volta celeste f.[ES] *bóveda celeste*[EN] *sky dome*[FR] *voûte céleste*

Esfera sobre la qual se situen les estrelles fixes i sobre la qual es projecten els moviments dels cossos celestes mòbils.

X

xarxa f.

[ES] *red*

[EN] *rete*

v. *aranya*

Z

zenit m.

[ES] *cenit*
cénit

[EN] *zenith*

[FR] *zénith*

Punt de l'esfera celeste situat en la vertical de l'observador (v. fig. 1).

zīj per.

Conjunt de taules astronòmi-

ques acompanyades d'un manual per a la seva utilització.

zodíac m.

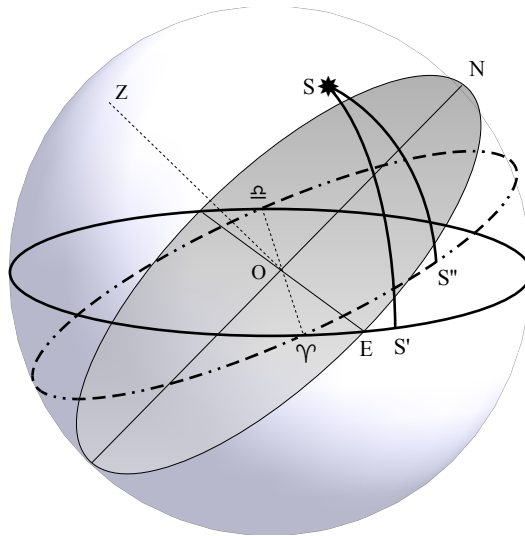
[ES] *zodiaco*
zodíaco

[EN] *zodiac*

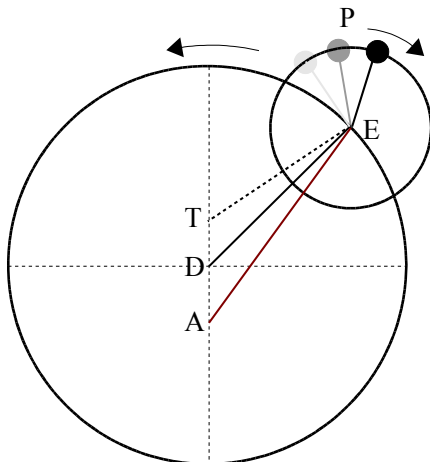
[FR] *zodiaque*

Banda de l'esfera celeste que conté l'eclíptica, amb una amplada que varia entre 16° i 18°.

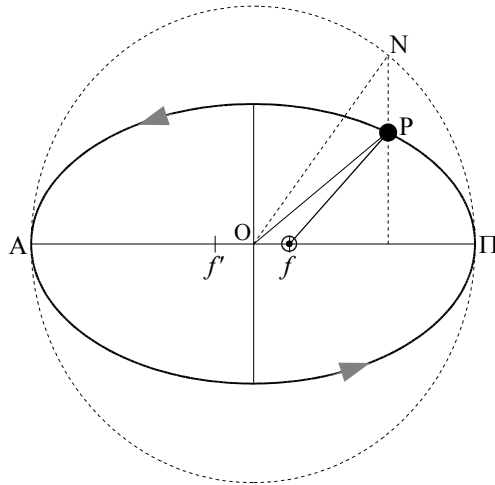

Figura 1: Coordenades equatorials i eclíptiques. L'horitzó de l'observador O és el pla gris, N i E són els punts cardinals nord i est, mentre que les corbes gruixuda puntejada i contínua representen l'eclíptica i l'equador celeste, respectivament. S representa una estrella qualsevol; la seva posició en coordenades equatorials és donada per l'arc $\Upsilon S'$ (ascensió recta, α) i per l'arc $S'S$ (declinació, δ). En coordenades eclíptiques, per l'arc $\Upsilon S''$ (longitud celeste, λ) i per l'arc $S''S$ (latitud celeste, β). La diferència ascensional n és l'arc ES' , i l'ascensió obliqua ρ és ΥE .

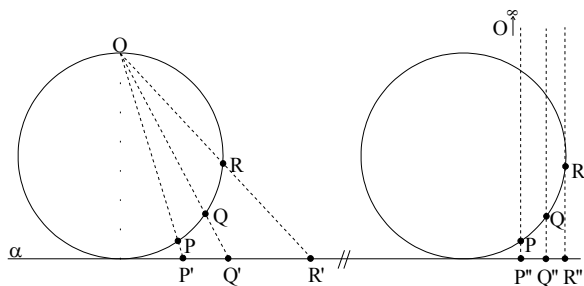

Figura 2: Sistema epicicle–deferent. El planeta P es mou amb velocitat angular uniforme sobre l'epicicle centrat a E. El centre E d'aquest epicicle, al seu torn, es mou amb moviment circular sobre el deferent, centrat a D. En el cas en què no es consideri l'equant, D és la Terra; si s'hi introdueix l'equant, el moviment és circular respecte al centre D, però la velocitat és uniforme respecte al punt equant A, situat simètricament respecte a la Terra T.

Figura 3: Òrbita el·líptica. El planeta P es mou sobre una el·lipse de focus f i f' , amb el Sol situat sobre f . El periheli és el punt Π i l'afeli el punt A. Si anomenem O al centre de l'el·lipse, el semieix major és la distància AO o ΠO . L'anomalia vertadera és l'angle $\Pi f P$ i l'anomalia excèntrica és l'angle $\Pi O N$.

Figura 4: Tipus de projecció. La projecció estereogràfica (esquerra) transforma els punts de l'esfera P, Q i R en els punts P', Q' i R' sobre el pla α ; observem que, a mesura que els punts s'apropen a l'equador respecte al pla de projecció, augmenten les seves distàncies sobre el mapa. La projecció ortogràfica (dreta) transforma els mateixos punts en P'', Q'' i R''.

Índex castellà – català

---

aberración anual, aberració anual

aberración astronómica, aberració astronòmica

aberración diurna, aberració diürna

aberración estelar, aberració estel·lar

acimut, azimut

acrónico, acrònic

afelio, afeli

alidada, alidada

Almagesto, Almagest

almanaque, almanac

almicantarat, almucantarat

alquibla, alquible

altura, altura

altura meridiana, altura meridiana

analema, analema

ángulo de fase, angle de fase

ángulo de posición, angle de posició

ángulo horario, angle horari

ángulo lunar, angle lunar

ángulo subestilar, angle subestilar

anomalía, anomalia

anomalía excéntrica, anomalia excèntrica

anomalía media, anomalia mitjana

anomalía verdadera, anomalia vertadera

año, any

año anomalístico, any anomalístic

año bisiesto, any de traspàs

año de eclipse, any d'eclipsi
año draconític, any draconític
año embolismal, any embolismal
año platónico, any platònic
año sidéreo, any sideri
año trópico, any tròpic
anti-tierra, antiterra
apogeo, apogeu
ápside, àpside
apulso, apols
araña, aranya
arco, arc
areo-, areo-
argumento del perihelio, argument del periheli
armilla, armilla
ascendiente, ascendent
ascensión oblicua, ascensió obliqua
ascensión recta, ascensió recta
ascensión versa, ascensió versa
aspecto, aspecte
asterismo, asterisme
astroide, astroide
astrolabio, astrolabi
astrolabio esférico, astrolabi esfèric
astrolabio lineal, astrolabi lineal
astrolabio llano, astrolabi pla
astrolabio mecánico, astrolabi mecànic
astrolabio náutico, astrolabi nàutic
astrolabio planisférico, astrolabi planisfèric
astrolabio plano, astrolabi pla
astrolabio universal, astrolabi universal
astrometría, astrometria

astronomía de posición, astronomia de posició
astronomía esférica, astronomia esfèrica
azafea, assafea
ballestilla, ballesta
bóveda celeste, volta celeste
brújula, brúixola
calendario, calendari
calendario gregoriano, calendari gregorià
calendario juliano, calendari julià
carta celeste, carta celeste
catálogo estelar, catàleg estelar
clepsidra, clepsidra
cenit, zenit
cénit, zenit
ciclo calípico, cicle de Callipus
ciclo de Calipo, cicle de Callipus
ciclo de Hiparco, cicle d'Hiparc
ciclo de Metón, cicle de Metó
ciclo sotíaco, cicle sotíac
círculo de altura, cercle d'altura
círculo de declinación, cercle de declinació
círculo diurno, cercle diürn
círculo excéntrico, cercle excèntric
círculo horario, cercle horari
círculo máximo, cercle màxim
círculo mínimo, cercle mínim
círculo mural, cercle mural
clima, clima
coaltura, coaltura
colatitud, colatitud
coluro, colur
compendio, compendi
conjunción, conjunció

constelación, constel·lació
constelación zodiacal, constel·lació zodiacal
coorbital, coorbital
coordenadas altazimutales, coordenades altazimutals
coordenadas celestes, coordenades celestes
coordenadas eclípticas, coordenades eclíptiques
coordenadas ecuatoriales, coordenades equatorials
coordenadas horarias, coordenades horàries
coordenadas horizontales, coordenades horitzontals
concoide de Nicomedes, concoide de Nicomedes
corona, corona
corrotación, corotació
crepúsculo, crepuscle
cuadrado de sombras, quadrat d'ombres
cuadrante, quadrant
cuadrante astrolábico, quadrant astrolàbic
cuadrante de senos, quadrant de sinus
cuadrante horario, quadrant horari
cuadrante sínico, quadrant de sinus
cuadrante universal, quadrant universal
cuadratura, quadratura
 cuerda, corda
culminación, culminació
cursor, cursor
declinación, declinació
deferente, deferent

descendente, descendent
día, dia
día epagómeno, dia epagòmen
día intercalar, dia intercalar
día sidéreo, dia sideri
día sidéreo medio, dia sideri mitjà
día solar, dia solar
día solar medio, dia solar mitjà
diámetro aparente, diàmetre aparent
dicotomía, dicotomia
diferencia ascensional, diferència ascensional
dioptra de Arquímedes, dioptra d'Arquimedes
distancia al polo, distància al pol
distancia cenital, distància zenital
dorso, dors
eclipse, eclipsi
eclíptica, eclíptica
ecuación anual, equació anual
ecuación de Kepler, equació de Kepler
ecuación del centro, equació del centre
ecuación de los equinoccios, equació dels equinoccis
ecuación del tiempo, equació del temps
ecuador, equador
ecuador celeste, equador celeste
ecuante, equant
ecuatorio, equatori
edad de la Luna, edat de la Lluna
efemérides, efemèrides
eje celeste, eix celeste

eje del mundo, eix del món
elementos orbitales, elements orbitals
elipse, el·lipse
elongación, elongació
emersión, emersió
epacta, epacta
epiciclo, epicicle
época, època
equinoccio, equinocci
equinoccio medio, equinocci mitjà
esfera, esfera
esfera armilar, esfera armillar
esfera celeste, esfera celeste
esfera oblicua, esfera obliqua
estación, estació
estación de eclipse, estació d'eclipsi
estereoradián, estereoradian
estilo, estil
estrella circumpolar, estel circumpolar
estrellas fijas, estels fixos
evección, evecció
excéntrica, excèntrica
excentricidad, excentricitat
fase, fase
faz, faç
fecha radix, data *radix*
firmamento, firmament
flecha, fletxa
foco, focus
garfio, garfi
geo-, geo-
geocéntrico, geocèntric
geodésica, geodèsica
giboso, gibós
globo celeste, globus celeste
gnomon, gnòmon

gnomónica, gnomònica
grado, grau
helíaco, helíac
helio-, helio-
heliocéntrico, heliocèntric
hipopeda, hipopeda
homocéntrico, homocèntric
horas desiguales, hores desiguals
horas equinociales, hores equinoccials
horizonte celeste, horitzó celeste
horizonte matemático, horitzó matemàtic
horizonte verdadero, horitzó vertader
inclinación, inclinació
indicción, indicció
inmersión, immersió
kamal, *kamal*
lámina, làmina
lámina al-schakaziya, làmina *al-xakaziya*
lámina al-zarqalliya, làmina *al-zarqal'liya*
latitud celeste, latitud celeste
latitud polar, latitud polar
letra dominical, lletra dominical
leyes de Kepler, lleis de Kepler
libración, libració
línea de los ápsides, línia dels àpsides
línea nodal, línia nodal
línea subestilar, línia subestilar
longitud celeste, longitud celeste
longitud eclíptica, longitud eclíptica
longitud en la época, longitud

per a l'època

longitud polar, longitud polar

Luna de la cosecha, Lluna de la collita

Luna de Pascua, Lluna de Pàsqua

lunación, llunació

madre, mare

magnitud, magnitud

mecanismo de Anticitera, mecanisme d'Anticitera

mediación, mediació

mediodía, migdia

meridiano celeste, meridià celeste

merjet, *merkhet*

mes anomalístico, mes anormalístic

mes draconífcico, mes draconífcic

mes sidéreo, mes sideri

mes sinódico, mes sinòdic

mes trópico, mes tròpic

minuto, minut

minuto de arco, minut d'arc

movimiento apsidal, moviment apsidal

movimiento diurno, moviment diürn

movimiento propio, moviment propi

movimiento retrógrado, moviment retrògrad

naciente, ixent

nadir, nadir

neomenia, neomènia

nictémero, nictèmeron

nocturlabio, nocturlabi

nocturnal, nocturlabi

nodo, node

nonagésima, nonagèsima

nutación, nutació

oblicuidad, obliquitat

ocaso, ocàs

octaeteris, octaeteris

octante, octant

ocultación, ocultació

oposición, oposició

órbita, òrbita

orto, ortus

paralaje, paral·laxi

paralaje anual, paral·laxi anuala

paralaje diurna, paral·laxi diürna

paralaje geocéntrica, paral·laxi geocèntrica

paralaje heliocéntrica, paral·laxi heliocèntrica

par de Tusi, parell de Tusi

parhelio, parheli

parseleo, parseleo

paso por el meridiano, pas pel meridià

perigeo, perigeu

perihelio, periheli

pínula, pínula

planeta, planeta

planeta inferior, planeta inferior

planeta superior, planeta superior

planetario, palnetari

planisferio, planisferi

polo celeste, pol celeste

polo eclíptico, pol eclíptic

precesión de los equinoccios, precessió dels equinoccis

primer motor, primer motor

primer punto de Aries, primer punt d'Àries

primer punto de Libra, primer punt de Libra

prosneusis, prosneusi
proyección, projecció
proyección estereogràfica, projecció estereogràfica
proyección ortogràfica, projecció ortogràfica
punto antisolar, punt antisolar
punto estacionario, punt estacionari
punto medio del cielo, punt mitjà del cel
punto sublunar, punt sublunar
punto subsolar, punt subsolar
punto vernal, punt vernal
radián, radian
radiante, radiant
red, xarxa
regla de cálculo, regle de càlcul
reloj anafórico, rellotge anafòric
reloj astrolábico, rellotge astrolàbic
reloj de sol, rellotge de sol
reloj de sol analemático, rellotge de sol analemàtic
reloj de sol ecuatorial, rellotge de sol equatorial
retardo, retard
retícula, retícula
retícula matemática, retícula matemàtica
retícula trigonométrica, retícula trigonomètrica
retrogradación, retrogradació
ritmo sidéreo, ritme sideri
sagita, fletxa
saros, saros
satélite, satèl·lit
secular, secular
segundo, segon
segundo de arco, segon d'arc

seleno-, seleno-
semieje mayor, semieix major
semieje menor, semieix menor
seno inclinado, sinus inclinat
seno verso, sinus vers
sexagenario, sexagenari
sextante, sextant
sicigia, sizígia
signo, signe
sinódico, sinòdic
sistema copernicano, sistema copernicà
sistema semiticónico, sistema semiticònic
sistema ticónico, sistema ticònic
sistema tolemaico, sistema ptolèmaic
sizigia, sizígia
sol medio, sol mitjà
sol verdadero, sol vertader
solsticio, solstici
tabla, làmina
telurio, telluri
terminador, terminador
tiempo local, temps local
tiempo sidéreo, temps sideri
tiempo sidéreo local, temps sideri local
tiempo solar, temps solar
tímpano, timpà
torquetum, torquetum
tránsito, trànsit
trepidación, trepidació
triangulación, triangulació
triángulo astronómico, triangle astronòmic
triángulo esférico, triangle esfèric
trigómetro, trigòmetre
triquetrum, triquetrum

tubo óptico, tub òptic

variación, variació

velocidad orbital, velocitat orbital

vertical, vertical

vientre, mare

zodiaco, zodíac

Índex anglès – català

---

acronical, acrònic
alidada, alidada
Almagest, Almagest
almanac, almanac
almucantar, almucantarat
almucantar quadrant, quadrant d'almucantarat
***al-shakkaziyya* plate**, làmina *al-xakaziya*
alt-az coordinates, coordenades altazimutals
altazimuthal coordinates, coordenades altazimutals
altitude, altura
altitude circle, cercle d'altura
***al-zarqalliyya* plate**, làmina *al-zarqatliya*
analemma, analema
analemmatic sundial, rellotge

de sol analemàtic
anaphoric clock, rellotge anafòric
annual aberration, aberració anual
annual equation, equació anual
annual parallax, paral·laxi anual
anomalous month, mes anomàlic
anomalous year, any anomàlic
anomaly, anomalia
Antikythera mechanism, mecanisme d'Anticitera
antisolar point, punt antisolar
aphelion, afeli
apogee, apogeu
apparent diameter, diàmetre aparent

appulse, apols
apse, àpside
apse-line, línia dels àpsides
apsidal motion, moviment apsidal
apsis, àpside
arc, arc
arcminute, minut d'arc
arcsecond, segon d'arc
Archimedes' diopter, dioptra d'Arquimedes
areo-, areo-
argument of perihelion, argument del periheli
armilla, armilla
armillary sphere, esfera armillar
ascendant, ascendent
ascensional difference, diferència ascensional
aspect, aspecte
asterism, asterisme
astroid, astroide
astrolabe, astrolabi
astrolabe quadrant, quadrant astrolàbic
astrolabic clock, rellotge astrolàbic
astrometry, astrometria
astronomical aberration, aberració astronòmica
astronomical triangle, triangle astronòmic
axis of the celestial sphere, eix del món
azimuth, azimuth
back, dors
calendar, calendari
Callipic cycle, cicle de Callipus
celestial axis, eix celeste

celestial coordinates, coordenades celestes
celestial equator, equador celeste
celestial globe, globus celeste
celestial horizon, horitzó celeste
celestial latitude, latitud celeste
celestial longitude, longitud celeste
celestial meridian, meridià celeste
celestial pole, pol celeste
celestial sphere, esfera celeste
chord, corda
circumpolar star, estel circumpolar
clepsydra, clepsidra
climate, clima
climate, làmina
coaltitude, coaltura
colatitude, colatitud
colure, colur
compass, brúixola
compendium, compendi
conchoid of Nicomedes, concoide de Nicomedes
conjunction, conjunció
constellation, constel·lació
coorbital, coorbital
Copernican system, sistema copernicà
co-rotation, corotació
counter-earth, antiterra
cross-staff, ballesta
crown, corona
culmination, culminació
cursor, cursor
daily motion, moviment diürn
day, dia
declination, declinació

declination circle, cercle de declinació
deferent, deferent
degree, grau
descendant, descendent
dial, quadrant
dichotomy, dicotomia
diurnal aberration, aberració diürna
diurnal circle, cercle diürn
diurnal parallax, paral·laxi diürna
dominical letter, lletra dominical
draconic month, mes draconític
draconitic month, mes draconític
draconitic year, any draconític
eccenter, excèntrica
eccenter circle, cercle excèntric
eccentricity, excentricitat
eccentric anomaly, anomalia excèntrica
eclipse, eclipsi
eclipse season, estació d'eclipsi
eclipse year, any d'eclipsi
ecliptic, eclíptica
ecliptic coordinates, coordenades eclíptiques
ecliptic limit, límit eclíptic
ecliptic longitude, longitud eclíptica
ecliptic pole, pol eclíptic
elongation, elongació
ellipse, el·lipse
embolistic year, any embolismal
emersion, emersió
epact, epacta
epagomenal day, dia epagòmen

ephemeris, efemèrides
epicycle, epicicle
epoch, època
equant, equant
equation of equinoxes, equació dels equinoccis
equation of the center, equació del centre
equation of time, equació del temps
equator, equador
equatorial coordinates, coordenades equatorials
equatorial sundial, rellotge de sol equatorial
equatorium, equatori
equinoctial hours, hores equinoccials
equinox, equinocci
evection, evecció
excentricity, excentricitat
face, faç
firmament, firmament
first point of Aries, primer punt d'Àries
first point of Libra, primer punt de Libra
fixed stars, estels fixos
focus, focus
geared astrolabe, astrolabi mecànic
geo-, geo-
geocentric, geocèntric
geocentric parallax, paral·laxi geocèntrica
geodesic, geodèsica
gibbous, gibós
gnomon, gnòmon
gnomonics, gnomònica
great circle, cercle màxim

Gregorian calendar, calendari gregorià
harvest Moon, Lluna de la collita
heliacal, helíac
heliocentric, heliocèntric
heliocentric parallax, paral·laxi heliocèntrica
Hipparchus' cycle, cicle d'Hiparc
hippopede, hipopeda
homocentric, homocèntric
horse fether, hiopopeda
horizon coordinates, coordenades horitzontals
hour angle, angle horari
hour angle coordinates, coordenades horàries
hour circle, cercle horari
hour quadrant, quadrant horari
inclination, inclinació
indiction, indicció
inferior planet, planeta inferior
inmersion, immersió
intercalary day, dia intercalar
Jacob's staff, ballesta
Julian calendar, calendari julià
kamal, *kamal*
Kepler's equation, equació de Kepler
Kepler's laws, lleis de Kepler
leap year, any de traspàs
libration, libració
line of apsides, línia dels àpsides
linear astrolabe, astrolabi lineal
local time, temps local
local sidereal time, temps sideri local
longitude at the epoch, longitud per a l'època

lunar angle, angle lunar
lunarium, llunari
lunation, llunació
magnitude, magnitud
mariner's astrolabe, astrolabi nàutic
mater, mare
mathematical grid, retícula matemàtica
mathematical horizon, horitzó matemàtic
mean anomaly, anomalia mitjana
mean equinox, equinocci mitjà
mean sidereal day, dia sideri mitjà
mean solar day, dia solar mitjà
mean sun, sol mitjà
mediation, mediació
meridian altitude, altura meridiana
merket, *merket*
Meton's cycle, cicle de Metó
Metonic cycle, cicle de Metó
minute, minut
minute of arc, minut d'arc
mock sun, parheli
Moon's age, edat de la Lluna
mural circle, cercle mural
nadir, nadir
nautical astrolabe, astrolabi nàutic
neomenia, neomènia
nocturnal, nocturlabi
node, node
node line, línia nodal
nonagessimal, nonagèsima
noon, migdia
nutation, nutació
nycthemeron, nictèmeron

oblique ascension, ascensió obliqua
oblique sphere, esfera obliqua
obliquity, obliquïtat
occultation, ocultació
octaeteris, octaeteris
octant, octant
opposition, oposició
optical tube, tub òptic
orbit, òrbita
orbital elements, elements orbitals
orbital velocity, velocitat orbital
orrery, planetari
orthographic projection, projecció ortogràfica
parallax, paral·laxi
parhelium, parheli
parselenium, parseleni
Paschal Moon, Lluna de Pàsqua
perigee, perigeu
perihelion, periheli
phase, fase
phase angle, angle de fase
planet, planeta
planetarium, planetari
planisphere, planisferi
planispheric astrolabe, astrolabi pla, astrolabi planisfèric
plate, làmina
Platonic year, any platònic
pointer, garfi
polar distance, distància al pol
polar latitude, latitud polar
polar longitude, longitud polar
position angle, angle de posició
positional astronomy, astronomia de posició
precession of the equinoxes, precessió dels equinoccis

prime mover, primer motor
projection, projecció
proper motion, moviment propi
prosneusis, prosneusi
Ptolemaic systema, sistema ptolemaic
qibla, alquible
qiblah, alquible
quadrant, quadrant
quadrature, quadratura
radian, radian
radiant, radiant
radix date, data *radix*
rete, aranya
retardation, retard
retrogradation, retrogradació
retrograde motion, moviment retrògrad
right ascension, ascensió recta
rising, ortus
rising, ixent
sagitta, fletxa
saphea, assafea
saros, saros
satellite, satèl·lit
season, estació
seasonal hours, hores desiguals
second, segon
second of arc, segon d'arc
secular, secular
seleno-, seleno-
semi-major axis, semieix major
semi-minor axis, semieix menor
semi-Tychonian system, sistema semiticònic
semi-Tychonic system, sistema semiticònic
setting, ocàs
sexagenarium, sexagenari
sextant, sextant

shadow square, quadrat d'ombres
sidereal day, dia sideri
sidereal hour angle, ascensió versa
sidereal month, mes sideri
sidereal rate, ritme sideri
sidereal time, temps sideri
sidereal year, any sideri
sign, signe
sine quadrant, quadrant de sinus
sinodic, sinòdic
sky dome, volta celeste
slide-rule, regla de càlcul
small circle, cercle mínim
solar day, dia solar
solar time, temps solar
solstice, solstici
sothic cycle, cicle sotíac
sphere, esfera
spherical astrolabe, astrolabi esfèric
spherical astronomy, astronomia esfèrica
spherical triangle, triangle esfèric
star, estel
star catalogue, catàleg estel·lar
star chart, carta celeste
station, estació
stationary point, punt estacionari
stellar aberration, aberració estel·lar
stereographic projection, projecció estereogràfica
stereoradian, estereoradian
style, estil
sublunar point, punt sublunar

subsolar point, punt subsolar
substylar angle, angle subestilar
substylar line, línia subestilar
sundial, rellotge de sol
sunrise, ortus solar
superior planet, planeta superior
sunset, ocàs solar
synodic month, mes sinòdic
syzygy, sizígia
tellurian, telluri
tellurium, telluri
terminator, terminador
torquetum, torquetum
transit, trànsit
trepidation, trepidació
triangulation, triangulació
trigometer, trigòmetre
trigonometrical grid, retícula trigonomètrica
triquetrum, triquetrum
tropical month, mes tròpic
tropical year, any tròpic
true anomaly, anomalia vertadera
true horizon, horitzó vertader
true sun, sol vertader
turket, torquetum
Tusi's pair, parell de Tusi
Tychonian system, sistema ticònic
Tychonic system, sistema ticònic
twilight, crepuscle
universal astrolabe, astrolabi universal
universal quadrant, quadrant universal
vane, pínula
variation, variació

vernal point, punt vernal

versed sine, sinus vers

versine, sinus vers

vertical, vertical

year, any

zenith, zenit

zenith distance, distància zenital

zodiac, zodíac

zodiacal constellation, constel·lació zodiacal

Índex francès – català

---

aberration diurne, aberració diürna

aberration stellaire, aberració estel·lar

acronique, acrònic

âge de la Lune, edat de la Lluna

alidad, alidada

Almagest, Almagest

almanach, almanac

almicantar, almucantar

analemme, analema

angle de phase, angle de fase

angle de position, angle de posició

angle horaire, angle horari

angle lunaire, angle lunar

angle sous-styler, angle subestilar

année, any

année anomalistique, any anomalístic

année bissextile, any de traspàs

année des éclipses, any d'eclipsi

année draconitique, any draconític

année embolismique, any embolismal

année platonique, any platònic

année sidérale, any sideri

année tropique, any tròpic

anomalie, anomalia

anomalie excentrique, anomalia excèntrica

anomalie moyenne, anomalia mitjana

anomalie vraie, anomalia vertadera

anti-terre, antiterra

aphélie, afeli
apogée, apogeu
appulse, apols
apside, àpside
araignée, aranya
arbalestrille, ballesta
arbalète, ballesta
arc, arc
aréo-, areo-
argument du périhélie, argument del periheli
armille, armilla
ascension verse, ascensió versa
ascendant, ascendent
ascension droite, ascensió recta
ascension oblique, ascensió obliqua
aspect, aspecte
astérisme, asterisme
astroïde, astroide
astrolabe, astrolabi
astrolabe-quadrant, quadrant astrolàbic
astrolabe de marine, astrolabi nàutic
astrolabe linéaire, astrolabi lineal
astrolabe mécanique, astrolabi mecànic
astrolabe nautique, astrolabi nàutic
astrolabe plan, astrolabi pla
astrolabe planisphérique, astrolabi planisfèric
astrolabe sphérique, astrolabi esfèric
astrolabe universel, astrolabi universal
astrometrie, astrometria
astronomie de position, astro-

nomia de posició
astronomie sphérique, astronomia esfèrica
axe céleste, eix celeste
axe du monde, eix del món
azimut, azimut
bâton de Jacob, ballesta
boussole, brúixola
cadran, quadrant
cadran, rellotge de sol
cadran analemmatique, rellotge de sol analemàtic
cadran équatorial, rellotge de sol equatorial
cadran solaire, rellotge de sol
calendrier, calendari
calendrier grégorien, calendari gregorià
calendrier julien, calendari julià
carré des ombres, quadrat d'ombres
carte du ciel, carta celeste
catalogue d'étoiles, catàleg estel·lar
cercle de déclinaison, cercle de declinació
cercle de hauteur, cercle d'altura
cercle diurne, cercle diürn
cercle excentrique, cercle excèntric
cercle horaire, cercle horari
cercle mural, cercle mural
clepsydre, clepsidra
climat, clima
climat, làmina
cohauteur, coaltura
colatitude, colatitud
colure, colur
compendium, compendi

conchoïde de Nicomède, con-
coïde de Nicomedes
conjonction, conjunció
constellation, constel·lació
constellation zodiacale, constel·
lació zodiacal
contre-terre, antiterra
coorbital, coorbital
coordonnées altazimutales, co-
ordenades altazimutals
coordonnées célestes, coorde-
nades celestes
coordonnées écliptiques, coor-
denades eclíptiques
coordonnées équatoriales, coor-
denades equatorials
coordonnées horaires, coorde-
nades horàries
coordonnées horizontales, co-
ordenades horitzontals
corde, corda
corotation, corotació
coucher, ocàs
couronne, corona
crépuscle, crepuscle
crochet, garfi
culmination, culminació
curseur, cursor
cycle callipique, cicle de Cal-
lipus
cycle d'Hipparque, cicle d'Hi-
parc
cycle de Callipe, cicle de Cal-
lipus
cycle de Méton, cicle de Metó
cycle métonique, cicle de Metó
cycle sothiaque, cicle sotíac
date radix, data *radix*
déclin, ocàs
déclinaison, declinació

déférent, deferent
degré, grau
demi-grand axe, semieix major
demi-petit axe, semieix menor
descendant, descendent
diamètre apparent, diàmetre
aparent
dichotomie, dicotomia
différence ascensionnelle, dife-
rència ascensional
dioptré d'Archimède, dioptra
d'Arquimedes
distance polaire, distància al pol
distance zénithale, distància ze-
nital
dos, dors
éclipse, eclipsi
écliptique, eclíptica
éléments orbitaux, elements or-
bitals
ellipse, el·lipse
élongation, elongació
émersion, emersió
épacte, epacta
éphémérides, efemèrides
épicycle, epicicle
époque, època
équant, equant
équateur, equador
équateur céleste, equador celes-
te
équation annuelle, equació
anual
équation de Kepler, equació de
Kepler
équation des équinoxes, equa-
ció dels equinoccis
équation du centre, equació del
centre
équation du temps, equació del

temps
équatoire, equatori
équinoxe, equinocci
équinoxe moyen, equinocci mitjà
estereoradian, estereoradian
étoile,
étoile circumpolaire, estel circumpolar
étoiles fixes, estels fixos
évection, evecció
excentricité, excentricitat
excentrique, excèntric
face, faç
firmament, firmament
flèche, fletxa
foyer, focus
géo-, geo-
géocentrique, geocèntric
géodésique, geodèsica
gibbeux, gibós
globe céleste, globus celeste
gnomon, gnòmon
gnomonique, gnomònica
grand cercle, cercle màxim
grille mathématique, retícula matemàtica
grille trigonometrique, retícula trigonomètrica
hauteur, altura
hauteur méridienne, altura meridiana
héliaque, helíac
hélio-, helio-
héliocentrique, heliocèntric
heures inégales, hores desiguals
heures régulières, hores equinoccials
heures saisonnières, hores desiguals

hippopède, hipopeda
homocentrique, homocentric
horizon céleste, horitzó celeste
horizon mathématique, horitzó matemàtic
horizon vrai, horitzó vertader
horloge anaphorique, rellotge anafòric
horloge astrolabique, rellotge astrolàbic
immersion, immersió
inclinaison, inclinació
indiction, indicció
jour, dia
jour épagomène, dia epagomen
jour intercalaire, dia intercalar
jour sidéral, dia sideri
jour sidéral moyen, dia sideri mitjà
jour solaire, dia solar
jour solaire moyen, dia solar mitjà
kamal, *kamal*
kibla, alquible
latitude céleste, latitud celeste
latitude polaire, latitud polar
lettre dominicale, lletra dominical
levant, ixent
lever, ortus
libration, libració
ligne des apsides, línia dels àpsides
ligne des noeuds, línia nodal
ligne sous-styloire, línia subestilar
limite écliptique, límit eclíptic
lois de Kepler, lleis de Kepler
longitude à l'époque, longitud per a l'època

longitude céleste, longitud celeste
longitude éclipique, longitud eclíptica
longitude polaire, longitud polar
lunaire, llunari
lunaison, llunació
Lune de Pâques, Lluna de Pàsqua
Lune des moissons, Lluna de la collita
Lune pascale, Lluna de Pàsqua
magnitude, magnitud
mécanisme d'Anticythère, mecanisme d'Anticitera
médiation, mediació
mère, mare
méridien céleste, meridià celeste
méridienne, meridià celeste
merkhet, *merkhet*
midi, migdia
minute, minut
minute d'arc, minut d'arc
mouvement apsidal, moviment apsidal
mouvement diurne, moviment diürn
mouvement propre, moviment propi
mouvement rétrograde, moviment retrògrad
nadir, nadir
néoménie, neomènia
nocturlabe, nocturlabi
noeud, node
nonagésime, nonagèsima
nutation, nutació
nyctémère, nictèmeron

obliquité, obliquitat
occultation, ocultació
octaeteris, octaeteris
octant, octant
onglet, garfi
opposition, oposició
orbite, òrbita
paire de Tusi, parell de Tusi
parallaxe, paral·laxi
parallaxe annuelle, paral·laxi anual
parallaxe diurne, paral·laxi diürna
parallaxe géocentrique, paral·laxi geocèntrica
parallaxe héliocentrique, paral·laxi heliocèntrica
parhélie, parheli
parsélène, parseleni
passage au méridien, pas pel meridià
périgée, perigeu
périhélie, periheli
petit cercle, cercle mínim
phase, fase
pinnule, pínnulla
planétarium, planetari
planète, planeta
planète inférieure, planeta inferior
planète supérieure, planeta superior
planisphère, planisferi
point antisolaire, punt antisolar
point stationnaire, punt estacionari
point sublunaire, punt sublunar
point subsolaire, punt subsolar
point vernal, punt vernal
pôle céleste, pol celeste

pôle de l'écliptique, pol eclíptic
précession des équinoxes, precessió dels equinoccis
premier mobile, primer motor
premier point de la Balance, primer punt de Libra
premier point du Bélier, primer punt d'Àries
projection, projecció
projection orthographique, projecció ortogràfica
projection stéréographique, projecció estereogràfica
prosneuse, prosneusi
qibla, alquible
quadrant, quadrant
quadrant astrolabique, quadrant astrolàbic
quadrant d'almicantarats, quadrant d'almucantarats
quadrant des sinus, quadrant de sinus
quadrant horaire, quadrant horari
quadrant universel, quadrant universal
quadrature, quadratura
radian, radian
radiant, radiant
règle à calcul, regla de càlcul
retard, retard
rétrogradation, retrogradació
révolution anomalistique, mes anomalístic
révolution draconitique, mes draconític
révolution sidérale, mes sideri
révolution synodique, mes sinòdic
révolution tropique, mes tròpic

rythme sidéral, ritme sideri
saison, estació
saison d'éclipse, estació d'eclipsi
saphée, assafea
saros, saros
satellite, satèl·lit
seconde, segon
seconde d'arc, segon d'arc
séculaire, secular
séléno-, seleno-
séxagenaire, sexagenari
sextant, sextant
signe, signe
sinus verse, sinus vers
soleil moyen, sol mitjà
soleil vrai, sol vertader
solstice, solstici
sphère, esfera
sphère armillaire, esfera armil·lar
sphère céleste, esfera celeste
sphère oblique, esfera obliqua
station, estació
style, estil
synodique, sinòdic
systeme copernicien, sistema copernicà
systeme ptolemaïque, sistema ptolemaic
systeme semi-tychonique, sistema semitrocònic
systeme tychonique, sistema trocònic
syzygie, sizígia
tellurium, telluri
temps local, temps local
temps sidéral, temps sideri
temps sidéral local, temps sideri local

temps solaire, temps solar
terminateur, terminador
torquetum, torquetum
trépidation, trepidació
triangle astronomique, triangle astronòmic
triangle sphérique, triangle esfèric
triangulation, triangulació
trigomètre, trigòmetre
triquetrum, triquetrum
tube optique, tub òptic

turquet, torquetum
tympan, làmina
tympan *al-schakaziya*, làmina *al-xakaziya*
tympan *al-zarqalliya*, làmina *al-zarqalliya*
variation, variació
verticale, vertical
vitesse orbitale, velocitat orbital
voûte céleste, volta celeste
zénith, zenit
zodiaque, zodíac

Bibliografia

- AA. VV. (1986–1998): *Gran Enciclopèdia Catalana*. Enciclopèdia Catalana, Barcelona, segona edició.
- (1989): *The New Encyclopædia Britannica*. Encyclopædia Britannica, Chicago, 15a edició.
- (1998): *Gran diccionari de la llengua catalana*. Enciclopèdia Catalana, Barcelona.
- BAKULIN, P.I.; KONONOVICH, E. V.; MOROZ, V. I. (1992): *Curso de Astronomía general*. Mir/Rubiños, Madrid.
- BENENSON, Walter; *et al.* (eds.) (2002): *Handbook of Physics*. Springer Verlag, Berlin/Nova York.
- BERRY, Arthur (1961): *A Short History of Astronomy*. Dover Publications, Nova York. Reimpressió de l'edició original de 1898.
- CHABÀS, Josep (2004): «Astronomy for the Court in the Early Sixteenth Century». *Archive for the History of Exact Sciences*, volum 58(3): ps. 183–217.

- CHABÀS, Josep; BOSCH, Daniel (1987): *L'astrolabi pla. Guia per a la construcció i utilització*. ICE - Universitat Politècnica de Catalunya, Barcelona.
- CHABÀS, Josep; ROCA, Xavier; RODRÍGUEZ, Xavier (1988): «Recalculació de taules de paral·laxi de finals de l'Edat Mitjana». Dins *Història de la Física* (Lluís NAVARRO, ed.), ps. 237–248. CIRIT, Barcelona.
- CIFUENTES, Lluís (2001): *La ciència en català a l'Edat Mitjana i el Renaixement*. Número 3 dins *Blaquerna*. Universitat de Barcelona/Universitat de les Illes Balears, Barcelona/Palma.
- CONSEIL INTERNATIONAL DE LA LANGUE FRANÇAISE (1980): *Vocabulaire d'astronomie*. Hachette, París.
- DUKE, Dennis W. (2002): «Hipparchus' Coordinate System». *Archive for the History of Exact Sciences*, volum 56: ps. 427–433.
- FERRÉOL, Robert (2004): «Encyclopédie des formes mathématiques remarquables». Document en línia. URL <http://www.mathcurve.com/>.
- FOUQUET, Emmanuel (ed.) (2000): *Dictionnaire Hachette de la Langue Française*. Hachette, París.
- GARCÍA FRANCO, Salvador (1945): *Catálogo crítico de astrolabios existentes en España*. CSIC – Instituto de Historia de la Marina, Madrid.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1995): *Diccionari de la llengua catalana*. Edicions 3 i 4/Edicions 62/Moll, Barcelona/Palma/València, primera edició.
- KING, David A. (2004a): «14th century England or 9th century Baghdad: New Light on the Origin of the Elusive Astronomical Instrument Called *Navicula de Venetiis*.» *Centaurus*, volum 44: ps. 204–226.
- (2004b): «Instruments astronòmics islàmics i alguns exemples de transmissió a Europa descoberts recentment». Dins *Mediterraneum. L'esplendor de la Mediterrània medieval* (IEMED/FÒRUM 2004, ed.). Forum 2004, Barcelona.
- MARTÍNEZ, Vicent; MIRALLES, Joan; MARCO, Enric (2001): *Astronomia fonamental*. Universitat de València, València.

- MILTON, Jacqueline (2001): *Cambridge Dictionary of Astronomy*. Cambridge University Press, Cambridge.
- MORRISON, James E. (1996–2004): «The Astrolabe. An instrument with a past and a future». Document en línia. URL <http://www.astrolabes.org/astrolab.htm>.
- NEUGEBAUER, Otto (1975): *A History of Ancient Mathematical Astronomy*. Springer Verlag, Berlin/Nova York.
- NORTH, J. D. (1974): «The Astrolabe». *Scientific American*, (134): ps. 96–106.
- O'CONNOR, John; ROBERTSON, Edmund (2004): «The mactutor history of mathematics archive». Document en línia. URL <http://www-gap.dcs.st-and.ac.uk/~history/>.
- OFFICE QUÉBECOIS DE LA LANGUE FRANÇAISE (1998): *Le Grand dictionnaire terminologique*. Outremont, Québec. URL <http://www.granddictionnaire.com>, edició en línia.
- PUIG, Carles (1993): *El geocentrisme i la física antiga*. Número 9 dins Aula Teòrica. Universitat Politècnica de Catalunya, Barcelona.
- REAL ACADEMIA DE CIENCIAS EXACTAS, FÍSICAS Y NATURALES (1996): *Vocabulario Científico y Técnico*. Espasa, Madrid, tercera edició.
- REAL ACADEMIA ESPAÑOLA (1999): *Diccionario de la lengua española*. Espasa-Calpe, Madrid, 21a edició.
- REMÍREZ, Pilar (ed.) (1998): *Gran diccionario usual de la lengua española*. Larousse, Barcelona.
- RIDPATH, Ian (1999): *Astronomía*. Diccionarios Oxford-Complutense. Complutense, Madrid. Traducció del diccionari d'astronomia d'Oxford.
- RIERA, Santiago (2003): *Història de la ciència a la Catalunya moderna*. Eumo/Pagès, Vic/Lleida.
- SAMSÓ, Julio (1988): «"Astrofísica" en la España del siglo XIII». Dins *Història de la Física* (Lluís NAVARRO, ed.), ps. 43–80. CIRIT, Barcelona.

- SEVA, Antoni (1993): *Diccionari llatí-català*. Enciclopèdia Catalana, Barcelona.
- SINCLAIR, Lorna; BUTTERFIELD, Jeremy; *et al.* (eds.) (2003): *Diccionario universal español-inglés inglés-español*. Grijalbo, Barcelona, 7a edició.
- TERMCAT (2004): «Cercaterm». Servei de consulta terminològica en línia. URL <http://www.termcat.es>.
- VERNET, Juan (1999): *Lo que Europa debe al Islam de España*. El Acanalado, Barcelona. Originalment publicat el 1975.
- (2000): *Astrología y astronomía en el Renacimiento*. El Acanalado, Barcelona. Originalment publicat el 1974.
- DE VRIES, F. J.; *et al.* (1998): «Universal Card Dials with Nomograms for Babylonian, Italian, and Antique Hours». *Compendium*, volum 5(4). URL <http://home.iae.nl/users/ferdv/regiom.htm>, versió electrònica.
- (1999): «A “Universal” Capuchin Sundial (or The Sailing Wooden Shoe)». *Compendium*, volum 6(1). URL <http://home.iae.nl/users/ferdv/capuchin.htm>, versió electrònica.
- WEISSTEIN, Eric (1994–2004): «Eric weisstein’s world of astronomy». Document en línia. URL <http://scienceworld.wolfram.com/astronomy/>.

